

~~I/3504~~ ~~III. 42.~~ ~~VII. 32.~~ ~~B.~~
~~452~~
NEHÁNY SZÓ,

MELYET EGY FIATAL BARÁTJÁHOZ

INTÉZETT:

HARGITAI.

~~3517~~
KIADJA:

102508

AZ ERDÉLYI RÓM. KATH. IRODALMI TÁRSULAT.

GYULAFEHÉRVÁRTT,

1886,

CSIKSZEREDAI R. K. GIMNAZIUM
tanári könyvtára

A. 269.

csoport

szám

NEHÁNY SZÓ.

„SAPIENTI PAUCA.“

A PÜSPÖKI LYCEUM KÖNYVNYOMDÁJA.

T. BARÁTOM!

Vedd jó neven, kérlek, e néhány szót feleletül egykori kérdéseidre. Ugy hittem, óhajtasod érdekében cselekszem, ha figyelmeztetek azon elévülhetlen igazságokra s életelvekre, melyeknek ismerete s követése nélkül egy öntudatos ember sem lehet önmagával békében.

Immár, reméllem, át fogod érzni, hogy mind az, mit e néhány szóban érintettem, ép azon célra irányul, s közvetve vagy közvetlenül oda hat, hogy az embernek minden működései békés és üdvös összhangzásra tereltesse.

Ennyi az barátom, mit előre megjegyezni
kivántam. Mi a többit illeti: jóllehet kevés
az és hiányos, mit ezennel neked nyújthatok,
arról leginkább biztosíthatlak, hogy jó aka-
ratom nem hiányzott.

S z e r z ő.

CSIKSZED DNYI I. E. I. M. ZION	
tanári könyvtára	
csoport	szám

ÉSZ ÉS RELIGIO.

CSIKSZED DNYI I. E. I. M. ZION	
tanári könyvtára	
csoport	szám

Szerencsés azon fiatal, ki jókorán észlelni kezdette, hogy ő egymagára hagyatva ugyyszolván semmi, és csak Az által lehet valami, ki által mindenek lettek.

* * *

Lám az ész csak gyenge lámpafény, az akarat egy megbizhatlan erő: ki látja végiglen az élet utját, és ki teremti elő magának azon czélt, melyért lelke szüntelen eped? Oh barátom! Isten nélkül az ember semmi.

* * *

Kérdezd meg a világ bölceit, mit teszen: a teljes igazat, szépet és jót szüntelen sóvárogni, és még is nem birhatni? Mit teszen: fel-felsőhajtani a csillagos éggel szembe, és levonzatni a föld porába? mit teszen: video

meliora proboque, deteriora sequor? Ime barátom, mi az ember? azt az emberi philosophia soha sem tudja, és soha sem fogja tudni. »Semper discentes et nunquam ad scientiam veritatis pervenientes« II. Timoth, 3. 7.

* * *

Az élet legfőbb kérdéseit az ész mindig feltűzte, de megfejtteni soha sem birta, — évezredek tanui az emberi ész erőlködésének, és évezredek tanui gyarlóságának.

* * *

Az emberi élet nagy problémájának csak egyetlen megfejtése van, és ez a kereszténység; a kinek nincs kereszténysége, — nincs embere.

* * *

Ne higgyj annak, ki az észet felettébb magasztalni, se annak, ki ócsárolni, szereti. Az ész minden ereje mellett gyarló, és minden gyarlósága mellett erős. A szellemi szem olyan, mint a physical, sem igen közel nem lát, sem igen távol; oly hatalmas az emberi értelem, hogy a végetlenig tud felemelkedni,

és oly erőteljes, hogy önmagát megismerni nem képes.

* * *

A philosophiai systemák kelnek és hullanak, de a bölcsesség mindig él és mindig áll; az egészséges ész mindig philosophia, és az egészséges philosophia mindig ész.

* * *

Hol vannak a lefolyt századok ünnepelt bölcsői? szomjazták ők az igazat, és szomjan hulltak el! *evanuerunt in cogitationibus suis.*

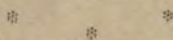
* * *

Csak egy bölcséleti systema van a világon, mely halhatatlan, s mely a lelket betölti, és ezen systema nem más, mint a kereszténység.

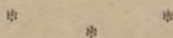
* * *

A világon egyedül következetes ember a bölcs keresztény, és egyedül következetes keresztény a katolikus. Keresztény hit nélkül a subjektív tudomány csak olyan, mint

a hangvilágban a guny-zene, — nincs benne összhang, nincs egység.

Az igaznak, szépnek, jónak törvényét nem mi alkotjuk, mi azt csak mint létezőt felismerhetjük.

Még azon természetrendi szép igazságok is, melyeket a mathematica, physica s astronomia előnkbe tár, csak emberi fölfedezések, nem pedig emberi alkotások. Bizonyára az általános gravitatio fennállott Newton előtt is, valamint az égi testek mechanikája Laplace előtt.

Igaz ugyan, hogy a mathematicai pontosság közbeszéddé vált, és nem ok nélkül; azonban tudni való, hogy az absolut pontosság legtöbbsnyire csak az elméletre vonatkozhatik — hol az ész a pontosságot föltételezi — nem pedig az alkalmazásra, hol álta-

lában nem a pontos valóság maga, hanem annak csak megközelítése érhető el.

* * *

Az erkölcsi törvény, ha Isten akaratjának nyilvánulata nem volna, nem is léteznék; mert annak szentesítést és érvényt semmi emberi erő nem adhat.

Dogma nélkül az erény lehetetlenség.

AZ ISTEN LÉTE S AZ EMBER
HIVATÁSA.

809201
Az ép lelkű ember — miként tudjuk — önkéntelenül vonzódik az iránt, ami fenséges, ami igaz s igazságos, ami nemes, szép és jó. Im egy tény, melyet senki sem tagad, sőt mindenki lelke mélyéből igaznak vall; egy tény, mely az egész emberi társadalomnak közlelkiismerete.

* * *

A vonzerő, mely lelkiismeretünket a tökéletesség és boldogság felé irányozza, kétértelműen csak attól jöhet, ki mindennek felett tökéletes és boldog t. i. az Istentől: Ő az, aki minket magához vonz, hogy őt kövessük, s neki hódolva boldogok legyünk. Legbensőbb érzékeink észlelik őt, az örökkévalót, jóllehet végtelen attributumait felfogni emberi elménk nem képes.

* * *

Immár miként a közlelkiismeret mindig élt és él az emberek keblében, úgy a természettfeletti tökéletesség létezésének hite is mindig élt és él az emberek között.

*   *   *

Tudnivaló, hogy azon szent alkotmány, melyet mi lelkiismeretnek nevezünk, oly mélyen s oly szilárdul van lelkünkbe írva, hogy azt — habár némileg elhomályosítani lehet — végképpen kitörülni lehetetlen.

*   *   *

Innen megfejthető azon körülmény hogy korunkban jóllehet — fájdalom! — sokan vannak, kiknek szédelgő elméjét a sorvasztó kétely emésztí: — csakis kevesen, igen kevesen találtnak olyanok, kik az Isten létét nyilván tagadnák, ezek is ritkán őszinték, és sohasem következetesek. Vannak t. i. kik gonosz tetteik emléke által üldöztetve csak abban látják jövőre hasznukat, ha nincs Isten! Vannak mások, kik üzletet készítnék előre maguknak, midőn hitetlen és botrányos tünetések által az emberek figyelmét magukra

terelik, hogy azt azután saját hasznukra kiszákmányolják.

* * *

Annyi bizonyos, hogy egyik hitetlen sem él oly vadul, mintha nem léteznék Isten, sőt mondhatni, hogy valahányszor egyik vagy másik hitetlen jogról, vagy igazságról, kötelességről szól: mindannyiszor mellettünk harczol, mert elismeri azon föltételeket, melyek Isten nélkül nem létezhetnek.

Ime két sark-igazság: Az Isten léte s az ember hivatása.

NEVELÉS-ÜGY.

THEY ARE ALL HERE

— 8 —

Legtöbbet a nevelésről századunkban irtak és szóltak, és ugylátszik a legszerencsétlenebbül a nevelés századunkban ment; mert oly nemzedék indult előállani, melyről elmondhatjuk Tacitussal, hogy »nec libertatis capax, nec servitutis patiens.« Itt is valósul ama közmondás: hol sok a szabály és sok az ügyvéd, ott sok a baj, corruptissima republica plurimae leges.

A gyermeknevelők s népnevelők Isten nélkül számoltak és fáradalmaikon nincsen áldás. A nevelésben szintugy, mint a kormányzásban szüntelen keresgélnek a legjobb rendszert, — jele, hogy nem bírják a kulcsot. Ugy van; az emberi tekintély és erő egy-

magára sem nevelni nem tudja az embereket,
sem kormányozni,

* * *

A társadalmi rossz elvek és példák többet
tudnak néha rontani, mint a nevelés építeni,
mert a rosszra fogékonyabbak vagyunk, mint
a jóra; az első vétektől kezdve *nitimur in
vetitum; cupimusque negata.*«

* * *

A növendékek vallásosságát nem lehet
csak az iskolától várni; mert mit ők az isko-
lában tanulnak, az csak tudomány; a vallá-
sosság pedig nemcsak tudomány, hanem
egész élet, a léleknek élete, melyet a növen-
dék nem annyira tanítás, mint kegyeletes
vezetés, jó példa és szent gyakorlat által
sajátíthat el.

* * *

A nemes jellem és vallásosság legin-
kább a családban gyökereznek és azon sze-
mélyekben, kik a családíságot pótolni képe-
sek. A szülők keblébe Isten oly kedvesen
hódító hatalmat tett le gyermekeik iránt,

melyet másutt hiában keresünk. Első pædagogus a világon az istenfélő anya. Ki nem látja, mily önfeláldozó szeretettel s féltékeny gondossággal ápolja ő testben-lélekben gyermekét, annak születésétől fogva az egész nevelési vonalon át? És viszont ki nem tudja, minő édes vonzalómmal s kegyelettel viseltetnek a gyermekek szülők iránt? Azért igen óhajtható, hogy minden nevelésnél a jó szülők befolyása, vagy legalább beegyezése egyik tényező legyen.

* * *

Ha azt mondja valaki: a gyermek az államé, ne higyd; a gyermek közvetlenül a szülőké, a családé; a család pedig nem az államért létezik, hanem ellenkezőleg.

* * *

Ha az iskolák mellett a nevelési szükséges intézkedés hiányzik, be fog következni: hogy az iskolába járó fiatalság tanítatik ugyan, de nem neveltetik. És itt, e végzetes válponton veszt el sok derék fiatal az életfonalát örökre!

* * *

Oktatási és nevelési szerkezetünk szél-tiben olyan, miszerint méltán bámulhatunk, ha látunk egy ifjat szenvedélyesen töprengeni a szilárdabb tudományok forrásainál.

* * *

Az alapos tudásnak egyik főakadálya a sok tudás. A bölcs nem számát nézi az ismereteknek, hanem értékét. Hogy valamit alaposan tudhass, szükség, hogy ne kívánj mindent tudni.

* * *

Ki mindig csak olvas és nem gondolkodik, — mindig kiskoru, ki, ha más őt nem vezeti, járni nem tud.

* * *

Első nevelői a gyermeknek természetesen a szülők, őket rendelte a gondviselés első sorban magzataik nevelésére. A mások általi nevelés csak pótlása vagy kiegészítése a szülői nevelésnek.

* * *

Azon nevelő intézetek jobbak, melyek a szülői hivatásnak jobban megfelelnek.

*   *   *

Azonban gondos nevelés mellett is alig lehet korunkban biztosítotttnak tekinteni az ifjunak valláserkölcsei épségét; mert ő a nevelési körből elébb-utóbb a társadalmi élet körébe lépik át, — itt pedig az ellentétes elvek és törekvések dulakodásai között szükség ám, hogy szilárd legyen, ki meg nem rendül, erős, ki le nem győzetik.

*   *   *

Ne mondjátok tehát: a nevelde élet, az iskola minden, mondjátok inkább: az élet nevelde, az élet iskola, az élet minden; nem látjátok-e, hogy a világ áramlata magával ragad ugyszólván mindent.

*   *   *

Ha az intézetek falai között bevégezni lehetne a nevelést, a baj tűrhetőbb volna; most pedig minden emberi erő gyenge, az

idők nagyobbak, mint az emberek, csodákat csak Isten tehet.

* * *

Bármit tegyenek és reméljenek a nevelés körül a hőbb keblűek, tudnivaló: hogy az áldás csak felülről jöhet, mert neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus 1. Cor. III.

ISKOLÁK.

Midőn az emberi természet mindig ugyan az, a tanítási rendszer pedig mindig változó, jele: hogy itt is az emberek nem tudják a legjobbat birni, vagy nem tudják megtartani.

* * *

Az ó rendszernek többnyire az a főbüne, hogy ó, és az újnak főbb érdeme, hogy új.

* * *

Vélemény hordozza széltiben a nevelést és iskolát; a vélemény pedig az időnek változékony gyermeke, mely megczáfolja ma azt, a mit tegnap védett.

* * *

A tanítást külön tudni a neveléstől nagy szokás és nagy tévedés; a nevelésben min-

den, mi nem összhangzólag működik, ellenműködik. »Qui non colligit mecum, dispergit« Luc. XI, 23.

* * *

Napjainkban a szülők s tanítók gyakran úgy járnak, mint Horácznál a farkas: kezeik közül nem a várt alak kerül ki, hanem meglepőleg más: »amphora coepit institui, currente rota cur urceus exit«? Horat. ¹⁾

* * *

Ha az iskola a különböző egyéniségeket egyenlőknek tekinti, és az egyenlő emberi célt különbözőnek, oly anomaliát követ el, melyből sok egyéb kifejlődhetik, csak bölcsesség és kereszténység nem.

* * *

Lám ifjaink a tanodák küszöbein át mindenféle tudományokat összetanulmányoznak, csak hogy fájdalom! az hiányzik leginkább bennök, a mi legszükségesebb: a keresztény önfudat s életbölcsesség.

---

¹⁾ Diszedény volt előirányozva, korong fordultával miért képződik csupor?

Valljon czélszerű paedagogia-e vezetés nélkül hagyni az ifjat, midőn ő a theoriák közül a gyakorlatba, az iskolából az életbe lép? — mégis ezt látjuk történni csaknem mindenfelé! azt kívánjuk: járjon az ifju szabad lábon, ki ahoz még nem szokott, és győzzön aki még nem harczolt! Lám a jó szülők felsőbb intelem folytán nem így gongolkoznak és nem így tesznek; azért ők szörnyen meg vannak csalódva, ha gyermekeiket a társadalom ferdén neveli, vagy égető szükségükben gyámtalan hagyja.

*   *   *

Habár a jónevelés és tanítás ügyében meg nem teheted amit kívánsz, legalább tedd meg amit tehetsz, és esdekelj munkádra égi harmatot, — meglehet, hogy egynémelynek üdvösségét Isten a te fáradaimaidhoz kötötte, — a tiédet minden bizomnyal.

KÖNYV-SAJTÓ.

Tisztelet azon sajtói műveknek, melyek az emberiség valódi javát előmozdítani képesek. Vajha az ily könyvek s lapok, — mint az emberi szellem kiváló táplálékai lennének keresettek! Ámde fájdalom, kevesen vannak napjainkban, kik az igazságot éhezik és szomjuhozzák: annál többen pedig kik a *veritate auditum avertunt et ad fabulas convertuntur*.

* * *

A tudományos könyveket kevesen olvassák — kivált itt nálunk a Kárpátok között — mert a tudomány gondolkodást, erőfeszítést és kitartást igényel: ehez pedig nincs a nagy közönségnek sem hivatottsága, sem hajlama.

* * *

A nagy közönség korunkban ha olvas valamit, leginkább oly könyveket és lapokat olvas, melyek a mai szerencsétlen kor-szellem sugallatából a hitközönynek s erkölcsi lazulásnak hizelegnek.

* * *

Az elkornyadt közvélemény nem képes arra, hogy egészséges sajtót létesítsen, és viszont a méregkeverő sajtó nem képes arra, hogy egészséges s józan közvéleményt alkosson.

* * *

Az elvetlenül ide s tova csapkodó nyomda tehetlen arra, hogy a bölcsesség alapját lelkedbe rakja: szilárd alap nélkül pedig hiába kapkodol a röppengő eszmék után, — minden építésed zavar és rom.

* * *

A vallástalan irodalmat csak azok olvashatják kártalanul, kik annak felette állanak; mind azok pedig, kik alatta állanak, rendszerint rabjai s martalékai lesznek.

* * *

Képzelní lehet, mennyire szánandó azon fiatalok sorsa, kik szilárd elvek s kellő tájékozás nélkül indulnak be az irodalom labirintjába!

*   *   *

Az eltévedt elmékre nézve nem az a legrosszabb, hogy tévednek, hanem hogy megkedvellik a tévedést, és elhidegülnek azon igazságok irányában, melyektől egy élet s egy örökkévalóság függ.

*   *   *

Tudnivaló, hogy oly ember, ki az igazságban s erényben nincs kellően megszilárdulva, könnyen hajlandóvá leszen azon elvek és példányok szerint gondolkozni és érezni, miket lát, hall vagy olvas.

*   *   *

Találni fogsz embereket, talán — félek — egyháziakat is, kik annyira szerencsétlenek, hogy lelköknek táplálékát nem az igazság körében keresik, hanem az egyházellenes hírlapok s egyéb vallástalan olvasmá-

nyok élvezetében; minek aztán természetes következménye: hogy nem izlik nekik semmi egyházas olvasmány, semmi vallásos intézkedés, nem éreznek ők, és nem érdeklődnek semmit az iránt, a mi szent, a mi isteni, — lelkiüetök eltompult, s keblök hideg, mint a sir. Látszik, hogy lelkileg meg vannak mételyezve. Azt mondja egy régi bölcs: Bene dormit, qui nescit, quam male dormiat.¹⁾ Publ. Syr. Az ilyenekről bizton felteheted, hogy ők csak színleg katholikuskok, bensőleg pedig nem is keresztények, hanem csak képmutatók, kik teljesen kvalifikálva vannak arra, hogy megtérésökhöz imádkozzunk.

* * *

Ki nyujthat gyógyszert a szellemi epidemia ellen? Egyedül Isten, ki a tévelygőket egyháza által, vagy ha ennek szava pusztán hangzik el, rettentő események által figyelmezteti azon sötét mélységre, mely lábaik alatt tátong.

* * *

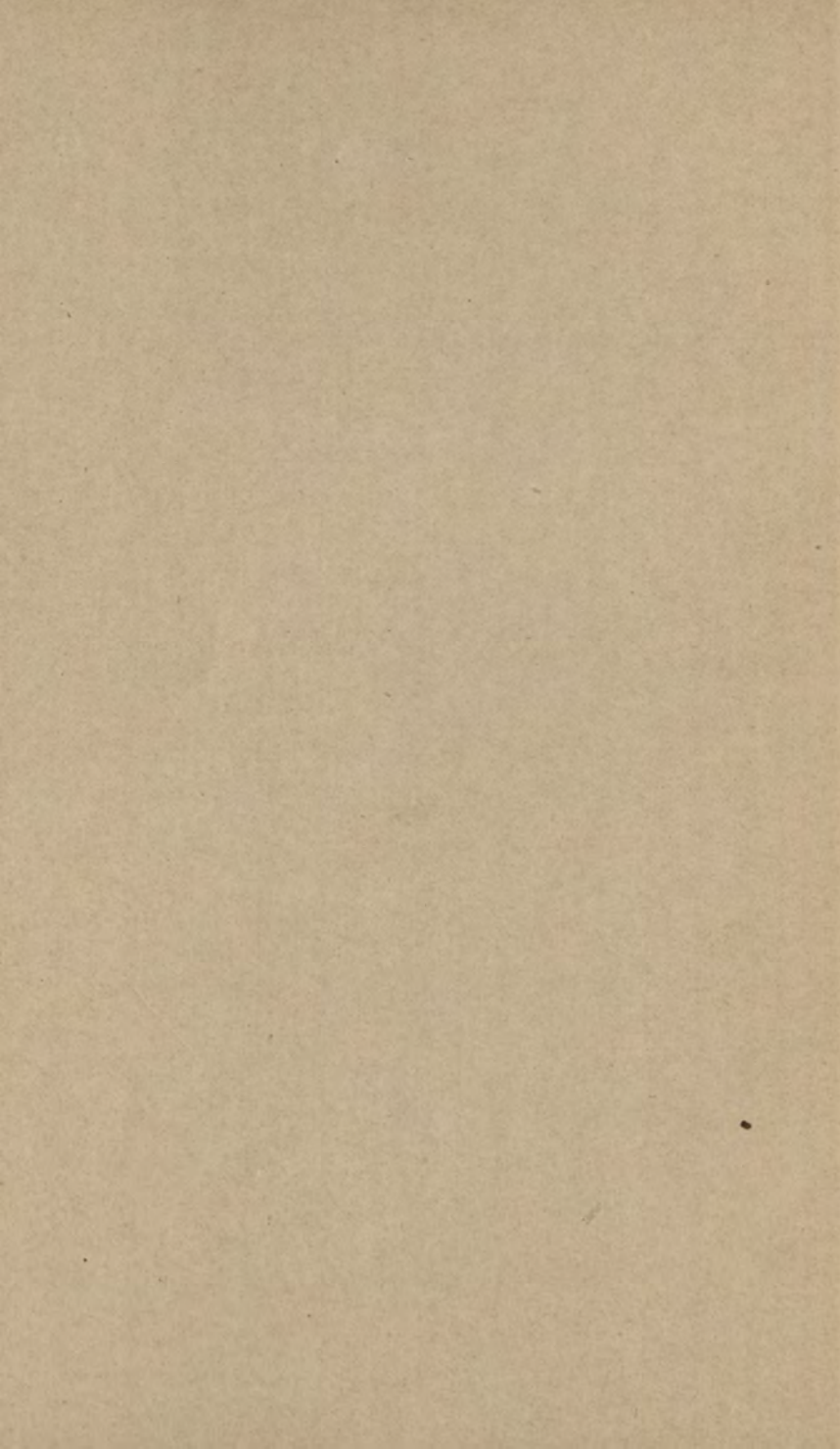
¹⁾ Mélyen alszik, ki nem tudja, mily rosszul alszik.

Hidd el barátom, az oly tudomány és művészet, mely minket nem a szent cél felé lelkesít, hanem inkább gyarlóságunk mentére simogat, bizonyára gonosz szolgálatot teszen nekünk.

* * *

Mit nem adna a mai világ az ó kornak némely műveiért, melyeket már a világítélet romba döntött? és ki tudja: nem azon végeredménynyel ásatnak-e fel azok régészeink által a föld mélyéből, hogy ismét az ujakkal együtt eltemettessenek?!

KÖNYV-OLVASÁS.

Oh fiam! midőn megnyílik előtted az élet, midőn a könyvek s a tudományok elődbe tárulnak, tudd meg, hogy az életnek s halálának válpontján állasz. A kísértetek legiói fognak utadban ostromolni lesből és szemközt, — harczolni fogsz vagy a dicsőség vagy a gyalázat mezején, — élni vagy halni előtted áll.

* * *

A legtöbb kísértetek kebledben szendergenek, csak a felébredést várják, hogy kész elleneid lehessenek.

* * *

Szánandó fiu! egy jövődő áll előtted, mely sötét és félelmes, ki mondja meg előre: minő viszontagságok, minő küzdelmek és veszélyek várnak reád? ki fog neked a ké-

tes homályban fáklyát gyujtani? ki fogja lankadó karjaidat felerősíteni? Oh barátom, az igaz világosság s erő csak felülről jó. Borulj le a Végetlen előtt a semmiség porába, és könyörögj, fohászkodjál, kérj, esdekelj szívből és lélekből! Imádság nélkül — hidd el — semmi vagy, az imádság pedig mindenható. Ha magadban bizol, elvesztél, de ha az imádság szelleme lengi át foglalkozásaidat, meglátod: a láthatlan erő láthatólag fog téged vezetni, gyámolítani s védeni.

*   *   *

Mindenek előtt arra legyen gondod, hogy rendezed magad, törekedjél meggyőződésednek, érzelmeidnek és vágyaidnak azon harmóniájára, melyet az ész és kereszténység kíván, tedd alapul a keresztény hitet, reménységet, szeretetet.

*   *   *

Gondold meg, hogy a tudományok mezeje végetlen, az emberi tudomány pedig mindig véges és szűkhatárú, és ne feledd,

hogy minden világi tudomány halandó, az emberi lélek pedig halhatatlan.

* * *

Lényeges nem az hogy sokat tudj, hanem hogy ismerjed hivatásodat s annak megfelelj. Sokat tudni összefüggés és összehangzás nélkül rosszabb a semminél.

* * *

A jelen kornak polymathiája mi egyéb, mint a zavart eszmék s anomaliák iskolája? — Fogadni lehet, hogy száz könyv-olvasó között alig van egy-kettő, ki igazán ismerné magát s hivatását.

* * *

Ha rád nézve a szent könyvek magasztos egyszerűsége nem vonzó, ha a szentek élete nem érdekes, ha a Kempis Tamásról nevezett elmélkedés nem bölcsesség... tudd meg, hogy nem adtál még helyet a malaszt-nak. Csak midőn az imádság mindenek felett édes, és a keresztény gyakorlat életszabályod: tapasztalni fogod hogy közel van az Ur!

* * *

Rövidebb útja az okulásnak nem anynyira a könyvolvasás, mint a vizsgálódás, elmélkedés, bölcs emberekkeli társalkodás és a szerzett ismereteknek mindenkori összehasonlítása az örök igazságokkal, elvekkel és törvényekkel.

* * *

Azon könyveket olvasd leginkább, melyeket a jóízlésű keresztény bölcssek leginkább ajánlanak. Esztelen, ki a mások tapasztalatain s tanulmányain okulni nem akar.

* * *

Ha elálmosodol azon művek mellett, melyeket minden idők bölcssei bámultak és tiszteltek, ezeret lehet egy ellen tenni, hogy vagy értelmed, vagy izlésed hiányzik.

* * *

Ó könyvből épülsz-e vagy újból, mit árt? az igazság és ész nem vénül meg. A kitünően jeles művet olvasd fontolva és ismételve, — olvasd hogy tanulj, olvasd hogy

gyönyörködjél és épülj, — olvasd, hogy ítélő
s izlelő tehetségedet élesítsed.

* * *

Keresd a bölcsességet inkább, mint a
tudományt; a bölcsesség kárpótolja a tudomá-
nyokat, de a tudományok nem kárpótol-
ják a bölcsességet.

A KÜL-VILÁG.

A nagy világ olyan, mint a kis világ: az érzékiség harczol az értelmiséggel, az anyagiság a szellemiséggel, a politica a religioval.

* * *

Ha az ész kiirthatlan s az egyház megdönthetlen nem volna, — elenyésznék a föld színéről minden igazság.

* * *

Ki azt mondja, hogy az embernek világpolgári élete a vallásitól független: megosztja az embert és megsemmisíti, — mert ha nem azon ember fog Isten előtt számolni, ki a világi törvény előtt megfordult, — tehát ki fog számolni? »Nem lehet másonnan boldog az ember, és másonnan az állam.« Szt. Agost.

* * *

Ki csakis bámulni tudja a világ műveltségét s előhaladottságát, úgy hiszem: csak egyik oldalról nézi az emberiséget: — vizsgálná ám az emberi kebleket, és látná: miképp áll ott a béke, nyugalom és megelégedés hévmérője? úgy hiszem, itt is bámulna, csak hogy ellenkezőleg.

* * *

Hol a kebelt a hit nem éleszti s az igazság nem villanyozza, mi van ott egyéb hátra, mint a lelketlen anyag s a nyers erő?

* * *

Korunk nagy bajait mindenki látja, gyógyszereket mindenki ajáll, — csak az a legnagyobb baj, hogy gyógyítani egyik sem tud.

* * *

Ha az emberi szenvedélyek áttörtek egyszer a korlátokon, ki fogja azokat meghódítani? ki fogja a kielégíthetlen vágyakat betölteni?

* * *

A szellemi nyavalya annál veszélyesebb, mivel azt a beteg nem érzi.

* * *

A lőpor feltalálása kiművészelte az erőszakot, s a nyomda feltalálása az esztelenséget. A typographia kiszámíthatlan jót eszközölt, és kiszámíthatlan rosszat; a különbség az, hogy a jó csak lassan szivárog, a rossz pedig özönnel ömlik. »Natura infirmitatis humanae tardiora sunt remedia quam mala.« Tacit.

* * *

Mi a világnak legdőntőbb argumentuma? nemde az ágyugolyó? és mitől járnak száz és ezer tudákos philisterek napestig szédelegve? nemde a kábitó nyomtatványoktól?

* * *

Igaz ugyan, hogy a roppant haderők, és büszke építmények hatalmas képet adnak a világnak, — a gyárak és gépek pedig fényt és kényelmet. — De oh barátom,

ha azok mellett a nép lélekzete mind inkább szorul s élhetősége folyton fogy, mit ér dicsekvésünk? Im ott a háttérben egy elláthatlan sokaság törtet elő fenyegetőleg, és ha majdan egy napnak reggelén azt kérdezed: ki dulta fel a gyárakat, s a kényelemben élőknak lakait? azt fogják felelni: az éhező nép!

* * *

Bízol talán a fegyveres erőben? Oh barátom, volt idő és ismét leend, midőn a fegyverek éle eltompul, mert az igazság s érzelem erősebb minden fegyvernél »nika de kai sideron kai pyr.« Anac.¹⁾

* * *

Lám a véginségű nép csak kettőt kíván t. i. testének táplálékot, s lelkének békét, — és ti oh világnak hirhedt bölcsei, kik ezer hasznos és ezer hasztalan dolgot találtatok fel, miért nem oldjátok meg ezen legnépszerűbb és legégetőbb életproblémát?! Itt méltán kérdezhetjük: oh bölcsek hol a ti bölcsességtek?! »Ubi sapiens, ubi scriba? nonne stultam fecit Deus sapien-

¹⁾ Legyőz ám az tüzet, vasat,

tiam hujus mundi? I. Kor 1. 20. Az Isten alkotta egyház megmentené a veszedelmes özöntől azokat, kik bárkájába menekülnek, de ki menti meg a szabadkozókat? — hanem ha a gondviselés rettentő leczkében nyilatkozik s a végső inségnek napján visszatéríti atyjához a tékozló fiut!

* * *

Az ész és religio mindig szól, de szavát nem egyszer elfojtja vagy a szenvedélyek lármája, vagy az ágyúk dörgése.

* * *

Csudálatos, hogy a világ hajlandó gúnyolni egyházunkat és elő-harczosait, a szerzeteseket, és ha tekintjük, saját harczosait a szerzetesek mintájára erőszakolja. Lám a kaszárnnyában is, mint a klastromban, ott a nőtlenség, ott a pontos engedelmesség, ott a szegénység; csak az indokolás különbözik. Mi ez? kétség kívül jele egy nagy fontosságu, de kevésbé méltányolt igazságnak!

* * *

A kormányok rendesen azt hiszik, hogy az a legjobb igazgatási rendszer, melyet ők

követnek, és többnyire az a legnagyobb baj, hogy azt hiszik.

* * *

A legzsarnokabb uralkodónak is utját állja két lehetlenség t. i. nem lehet az objectiv igazságot kényje szerint alakítani, — és nem lehet az emberek gondolatjait rendszabályozni.

* * *

Honnan van, hogy a világ naponként bámul és csalódik? Oh barátom! jól mondják: hogy a ki sokat bámul, keveset ért. — Ha az élet megczáfolja a számítást, ne csodáld: az élet nem épül emberi számításon; hanem miként Lonovicsunk mondá, az emberi történelem szálait az isteni gondviselés szövi.

* * *

A nagy sokaság nem elvből él, hanem véleményből és szokásból, a közvélemény pedig néha nem egyéb, mint köztévedés.

* * *

A monarchiai világ nagyra becsüli a kitűntetéseket, érdemjeleket stb. és azt hiszi egynémely, hogy ő azok által már nagyobb ember lett, — pedig szerencséje, ha nem lett kisebb.

* * *

Két eszme él az emberiség öntudatában örök közel és örök távul: Isten és erény; hiába akarnád az emberiséget arra birni, hogy tömegesen tagadja az Istent és gyalázza az erényt. Határok korlátozzák az ember működését, nem tud ő sem angyal lenni, sem sátán.

* * *

Miután az ember a tökéletességben szintugy, mint a tökélytelenségben mindig tovább és tovább haladhat, azt hinnéd talán, hogy a tudósból elvégre mindentudó s a hatalmasból mindenható lehet és a gonoszból daemon váltakozik; de nem ugy van ám! Mert az emberi tudás és hatalom, valamint a gonoszság mindig csak emberi és határozott.

EGYHÁZ.

A kath. egyház élete egy folytonos csuda, melyet minden idők és minden népek látnak, kezdetétől fogva ostromoltatik, halálra üldöztetik, ő mégis él, és nemcsak él, hanem mint páratlan nagyhatalom uralkodik, átkarolva az egész emberiséget. Ellenségei elhullanak szemei előtt, — az ostrom neki erősbülésére, az üldözés hasznára válik »sanguis Martyrum est semen christianorum.« Tertull.

* * *

Oly dicső az egyháziak állása, hogy hasonlót magának minden felekezet óhajt, de megszerezni egyik sem tud.

* * *

Az egyház szintugy mint alapítója vi-szontagságok között tündöklük.

* * *

Jól mondá valaki: hogy az emberiség
 ha hiszen még valamit, Istenben hiszen, —
 és ha tisztel még valakit a földön, ezen valaki
 a püspök.

* * *

Csak az egyház szereti az embert igazán,
 mert egészen szereti. — Az egyház könyö-
 rög nemcsak szenvedő gyermekeiért, hanem
 üldözö ellenségeiért is.

* * *

Az emberiség közanyja az egyház, tőle
 szivják az éltető nedvet minden népek: aki
 idegen táplálékot élvez, elfajul.

* * *

Kedveseinek halálát a világ siratja, —
 az egyház pedig saját kedveseinek halálát
 dicsőíti.

* * *

Nincs a nap alatt dicsőbb eszme, mint
 a rabszolgát szabadnak tudni és a sírót
 boldognak, s ime ezt teszi a keresztény re-
 ligio »beati qui lugent.«

* * *

Az ember nem csak lélek és nem csak test, hanem lélek és test; azért az embernek religioja is nem csak hit és nem csak tett, hanem hit és tett. Ha tehát azt mondja valaki: »csak a hited legyen jó, tégy ami tetszik,« — vagy azt mondja egy másik: »csak tetteid legyenek jók, higgy amit tetszik« világos hogy mindenik megtagadja az embert és megsemmisíti.

*   *   *

A catholicismus midőn benső igazságait külső jelekben nyilvánítja, az egész emberhez szól, és azért természetesen képesebb az emberi lelket és szívet megragadni, mint a protestantismus elvont egyhangúsága.

KERESZTÉNY INSTITUTIOK.

Ki a böjtöt, önmegtagadást, tiszta életet, és másokérti önfeláldozást megveti, — megveti magát az Evangeliumot, mert ott ezek meg vannak szentesítve.

* * *

A protestánsok midőn Angolországban férfi, Poroszországban női szerzeteseket iparkodnak létesíteni, — igazságot szolgáltatnak a katholicismusnak s önként elismerik: mekkora tévedést követtek el akkor, midőn a kereszténység legdicsőbb erényeit erkölcsanukból kizárták.

* * *

Azon áldásos működést, melyet például igénytelen apácák a növeldekben s kórházakban feltüntetnek, látja a világ s csak bámulni tudja, mert utánózni nem képes.

Lehet képzelni, hogy ezen magasztos látvány nem éppen kellemesen érinti a protestánsokat, kiknek legalább némi vigasztalásukra szolgálna, ha ezt is, valamint sok egyebet, babonának hiesztelhetnék, — de félnek, hogy szavuknak senki sem adna hitelt.

* * *

Ha a mértékletességet s önmehtagadást nem szivelheted, hidd el: még a pogány bölcsek is feletted állanak s fejed még a porban fentereg. Valóban, ha a földnek s anyagiasságnak porködéből fejeinket fel nem emeljük, ott fulladunk meg világtalanul, s értetlenül.

* * *

Nevezze bár a nyers világ gyengeségnek az önmegtartóztatást és erőnek a féktelenséget, mi csuda? a világ mindig ellenkezett az igaz bölcsességgel, és mindig ellenkezni fog. A bölcsesség nagy része éppen abból áll, mit a világ hiu gyermekei lenéznek »*quae stulta sunt mundi, elegit Deus,*«

* * *

Az alázatosság, szegénység és szenvedés voltak azon fegyverek, melyekkel isteni Megváltónk legyőzte a gonoszt, és valljuk meg az igazat! napjainkban is hiában keres egyéb antidotont az emberi ész: nincs egyéb ellenszere az ég ellen törő kevélységnek, mint a keresztény alázatosság; nincs az uralkodó mammonimádásnak, mint az evangéliomi szegénység; — nincs az érzéki tulcsapongások borzasztó epidemiájának, mint a keresztény önmegtagadás.

* * *

Két győzelem merül fel az élet láthatárán: vagy az ész győzetik le, hogy a szenvedélyek zsarnokoljanak, vagy a szenvedélyek győzetnek le, hogy az ész, igazság és erény uralkodjék. Oh ember! tapints homlokodra és kebledre! és lássad: melyik győzelem a tiéd?!

* * *

Oh fiám! becsüld magadat, függjenek szemeid mindig a czélon, melyre hivatva vagy, és törekedjél azon szabadságra, melyet a világ sem adni nem tud, sem elvenni nem képes.

Isten leszen veled küzdelmeidben, és mi gondod akkor a gunyolódókra, kik miként Pindarénekli »mint a varjak hiába kárognak a magasban lejtő fejedelmi szárnyas ellen?«

* * *

Minél inkább keresztény valaki, annál függetlenebb és bődögabb, mert kevesebb kötelékek tartják lelkét a földhöz, és annál többek Istenhez.

* * *

Azon philosophia, mely az istenes élet harmoniájában nyilatkozik, kétségkívül sokkal felségeseb mindazon philosophiáknál, melyeket az akadémiák termeiben szárazon hangoztatnak.

* * *

A szerzetes rendek alapítását azon erények lengették körül, melyeket isteni Üdvözítőnk leginkább ajánlott: az alázatosság, engedelmesség, önmegtagadás, szeretet. Oh barátom! mikép lehet keresztény, ki nem sziveli azt, mit a kereszténység isteni szerzője szeretett.

* * *

Nincs önzetlenebb barátja az emberiségnek, mint egy hű szerzetes, ki önmagát hozza áldozatul, hogy ápolja a betegeket, tanítsa a tudatlanokat, térítse a bűnösöket.

* * *

Ha találsz az egyháziak és szerzetesek között egy-egy konkolyt, mit csudálkozol? megszűnt-e az apostolok szenthivatala azért, hogy egyik közülök Judás volt.

* * *

Tekintsd az egyháznak szellemét, mely intézkedéseit átlengi, — tekintsd hő szeretetét, melylyel az egész emberiséget átka-rolja, — nézzed minő anyai szerelemmel keresi fel az elhagyatott gyermekeket s a vadonnak fiait az őserdők és puszták siva-tagjai között, — miként vigasztalja a halál árnyékában ülő foglyokat, miként kötözi testi és lelki sebeit a szenvedőknek, s miként viraszt a haldoklók mellett, és látni fogod, mit szent Jusztin látott, t. i. hogy ez egyedül az igazi, ez az isteni philosophiai rendszer.

GONDVISELÈS.

Az emberek általában nem oly szerencsések, és nem oly szerencsétlenek, amint gondoljuk; fény és árnyék, öröm és bánat királynak és napszámosnak rendesen kijár.

* * *

Mi többnyire oly gyarlók vagyunk s az ég ellen hálátlanok, hogy nem azon jókat fontolgatjuk, miket birunk, hanem miket mások birnak.

* * *

Ha az életet közeli és végig tekinted, látni fogod, hogy az emberek sorsának hasonlatossága sokkal nagyobb, mint különbözőzése.

* * *

Az isteni igazság és jóság már ez életben ismerteti magát, mert nagyrészt ki-

egyenlíti az emberek sorsát, kiegyenlíti azon egy embernek életét, és érezteti a jutalmat az istenfélővel s a büntetést a gonoszszal.

* * *

Ha Istenhez ragaszkodol, az Isten szeretete boldogságod; ha a földiekhez ragaszkodol, a földiek szeretete büntetésed.

* * *

Kémseld őszintén az életet, és látni fogod, hogy legtöbbnyire ki miben vétkezik, abban lakol; szemlátomást bünteti a fösvényt a fösvénség, a nagyravágyót a nagyravágyás, a kéjelgőt a kéjelgés.

* * *

Ha örvideni és tombolni látod a gonoszt, hidd el: a derű után a ború következik.

* * *

Hajlandók vagyunk azt hinni, hogy ez vagy amaz állásponton szenvedés nélkül folya életünk; de a tapasztalás megmutatja,

hogy a szenvedés az emberhez, és nem a helyzethez van kötve.

* * *

A nélkülözés annyit ér a maga helyén, mint a nagy szerencse, és a kevés sokszor többet ér a soknál.

* * *

A jó kereszténynek lelke nem a földieken csüng, hanem a mennyeieken; ő a mulandókat tekintve szegény, szenvedő és nélkülöző, az örökkévalókat tekintve pedig gazdag. Ugy van, a kereszténység minket szegénységre, de egyszersmind királyságra hív; mert Istennek szolgálni annyi, mint uralkodni, »cui servire regnare est.«

* * *

Életünk egész folyama nem egyéb, mint a gondviselésnek és malasztinak felettünk paedagogiája: itt sugall, ott int, amott dorgál, bátorít és vigasztal, jutalmaz és fenyt; boldog, ki az isteni vezetést érti és követi.

* * *

Különös, hogy a gondviselésnek csudáit bámuljuk a kűl-világban, magunkban pedig nem is keressük. — Vizsgáld a népek életét, és ha nem látod nyomait a gondviselésnek: az igazságosnak és kegyelmesnek, — tudd meg, hogy semmit sem látsz.

ÖNZÉS.

A testvériség szép szó — a mai világban — az önzés pedig valóság.

* * *

A pénz és nyerészkedés megfagyaltatta a testvéri kebleket és szétszaggatta a vérség levelét.

* * *

Mi a népek bálványa? a pénz; pénzzel szemben nincs ellenség, ujjaidon számíthatod, kik nem kapitulálnak.

* * *

Kiket a kevélység, vagy kéjelem nem üldöz — a fös vénység daemona kísérti meg.

* * *

Az emberek — mondhatni — mindenben, amit szeretnek, magokat szeretik.

* * *

Sokszor csak azért nem zsarnokol felettünk egyszerre több gonosz, mivel az egyik zsarnokol.

* * *

Maholnap alig lesz ember, kiben bizhassál, alig törvény, mely alól a furfangos ki ne bujhassék.

* * *

Az emberi ellenőrködés mindig elégtelen, mert a becsületes észnek látkörét mindig túlszárnyalja a gonosz practika. Lám a világ tele van controlleriával, és tele van törvényszegéssel, »filii hujus mundi prudentiores in sua generatione sunt filiis lucis.«

* * *

A ledöntött feudalismus helyébe más uralom keletkezett, és más szolgaság: a pénznek uralma és szolgasága. Ime! itt vannak a pénzkirályok, pénzarisztokraták, pénzrabszolgák. Valljon hihetjük-e, hogy ezen éhező rabszolgák nem főgnak maholnap emancipatiót követelni.

* * *

Mióta az emberek a hamanitás melegéről
többet beszélnek, — inkább fáznak, — a
theoriák hidegek s közöttök elfagy a szív
s a lélek!

* * *

Hiába hangoztatja a testvériséget az
ál-liberalismus, hiába a socialista, mert elő-
teremteni egyik sem tudja.

* * *

Egyedül a kereszténység testvériség.

HÁZASSÁG, CSALÁD, NÉPELET.

Házasság mindig volt és mindig lesz,
mert a házasság isteni intézmény, melyet
ha nem tisztel is az emberi féktelenség, —
eltörölni soha sem bir.

* * *

Legelső és legjobb társadalom a házasság
és család.

* * *

Az állam a családért van, és nem viszont.
Azon társaság, mely a családok jogait nem
tiszteli, elferdül, mint természetellenes

* * *

Ha azt mondják: az állam egy nagy család,
— ne hidd, az állam összessége a családoknak,
de maga nem család, — nagy család egyedül
az egyház, hol a tagok testvérek.

* * *

Igaz ugyan, hogy az állam saját hiúságának egy kedvező perczében azt hívé, hogy ő minden lehet: apa, anya, dajka stb. azonban valósággal lenni egyik sem tudá, — lám az ápoldák, neveldék, óvódák nem egyebek, mint az eredeti jó hiányának gyarló pótlékai, melyeket csak a keresztény feláldozó szeretet tehet jóvá

* * *

Azt mondák százan és ezren: »a népet fel kell világosítani«, és ime a felvilágosulás megindult, lám mindenfelé sorakoznak a forradalmárok, socialisták, nihilisták stb. E nép felvilágosult, — igen, felvilágosult a vakító kábultságig, mert nem lát többé maga előtt sem Istent, sem embert, sem törvényt, hanem látja saját boldogtalanságát és érzi nyomorát inkább, mint valaha, és élni nem, csak veszni tud.

* * *

Az európai népség soha sem volt annyira civilizált, mint a jelen korban, és soha sem annyira nyomorult és ügyefogyott.

* * *

Add meg ma az embereknek, amit kívánnak, és holnap zugolódni fognak: miért nem adtál egyebet, — a mai nemzedéknek oly világ kell, mely nem létezik, és amely létezik, nem kell.

* * *

A nagyravágyás gonosz szelleme a kicsinyeket kicsinyben, a nagyokat nagyban fárasztja, és a hatalmas népek élén együtt ül a kormányfővel.

* * *

Bámulják bár sokan századunk humanitását, — elég az, hogy a magasztalt mivelődésnek daczára nem tudtak a népek mind e napig sem a pogány önzésnek bilincseiből menekülni, sem a harczok vadságai-ból emancipálódni.

* * *

Hol a népek úgy harcolnak, mint a vadak, és aztán sebesültjeiket úgy ápolják mint keresztények, jele: hogy eszök nem elől jár, hanem hátul.

MULATSÁG ÉS SZINHÁZ.

Tudnivaló, hogy a kártya, színház, poharak és több meg több egyéb mulatságok nagy részint nem egyebek, mint az emberi gyarlóságoknak részletei. Azt lehet mondani, hogy egynémely balgaság leghívebb barátunk, mert minket a halálig kísér.

* * *

Bóldog, ki örömeit s időtöltéseit az erénynek határai között felleli. — Vizsgálódjál s látni fogod, hogy a hiuságnak örömeit unalmak, a bűnnek örömeit fájdalmak váltják fel, — csak az erénynek örömei büntetlenek.

* * *

Nincs semmi állhatatlanabb, mint az öröm, és nincs semmi állandóbb, csak az a kérdés: a hiuság nyujtja-e azt vagy az

erény? A nemes örömek mindig biztosítvák,
az esztelenek soha sem.

*   *   *

Vajmi szánandók mindazok, kik unat-
koznak s vigasztalatlanok! jele, hogy az
élet utját eltévesztették.

*   *   *

Jer oh fiam, kedveltje az égnek! bizto-
sítsad örömeidet, tanulj, izzadj, nélkülözz
Isten iránti forró ragaszkodással és biza-
lommal, s hidd el: nem leszen életed soha
örömtelen.

*   *   *

Azt mondák egykor: »a színház alkotja
a közerkölcsöket,« mai napon azt lehet in-
kább mondani, hogy a közerkölcsök alkot-
ják a színházat; mert lám a színművek ér-
tékét a tapsok döntik el, — a tapsok pe-
dig a közéletből jönnek.

*   *   *

Az erény csak mellékes tárgya a szin-
háznak, ami főleg szerepel, az az emberi
gyarlóságok s éles szenvedélyek hullámozása.

*   *   *

Innen van, hogy sokan visznek a színházból haza hullámszó érzelmeket, — de hányadik viszen megjobbulást?

* * *

A kebel tulságos vágyait és szenvedélyeit felkelti a dráma, és felmagasztalja a melodráma, de valljon mi jó származik ebből a szegény érzelgőre? — Csudálkozhatunk-e, ha a fiatalság ökvetlen követeli: legyen olyan az élet, milyent a regények s a színház festenek.

* * *

Arra a tapasztalás is figyelmeztet 1-ször hogy a népek számarányához képest igen kevés ember érzi szükségét, még kevesebb hasznát a színházi látogatásoknak és 2-szor hogy ott divatoznak leginkább a színházak, hol az erkölcsök lazultabbak.

* * *

Igen óhajtható, hogy a színház feleljen meg hivatásának, t. i. legyen a jóerkölcsöknek iskolája, s a józan közmívelődésnek emeltyűje; — ám de ezen jóltévő eredmény

az emberiség jelen pályá-szakában alig remélhető, mert semmi emberi tudomány és művészet nem képes a mai nemzedéket annyira felemelni, hogy ránézve a felsőbb rendű igaznak, szépnek és jónak oly tartós érdekeltsége legyen, milyennel bir jelenleg a tolakodó érzékiség.

*   *   *

Ám álljanak a színházak, de amit minden jóra való ember megkíván, legyenek hasznosak, vagy legalább ártalmatlanok.

*   *   *

Vajha az életdus népek felkentjei elég lélekkel és erővel birjanak arra, hogy véreiket az elernyedéstől visszatartva, a leskedő halálnak körmei elől magasztos hivatásukra irányozzák!

FÉNYÜZÉS, GÖG STB.

Az ember általán gyermek a színházban, és gyermek az életben. — A színházban végig neveti, vagy végig siratja a mesét, — az életben pedig lélekszakadva űzi a lepkét: a divatot.

* * *

Még azok is, kik minden tekintély ellen kikelnek, a divat tekintélye előtt, mint alázatos szolgák meghajolnak.

* * *

Nincs semmi ragályosabb a társaságban, mint a divat-eszme s a divat-viselet. Ha megindul a bűn divatosan öltözködve, meglátod erénynek vétetik.

* * *

A hiuság mindenütt otthonos, megtalálhatni azt nemcsak a nők toiletjénél, ha-

nem megtalálhatni a szerénykedésben, meg az alázatosságban, meg a templomban.

* * *

Az igazság s erény magában mindig egyszerű. A bölcsesség egyszerűségét kigunyolta a világ sokszor és kigunyolja, mert szemei előtt — mint a görög költő mondja — az a rossz, ki nem teszen rosszat.

* * *

A becsületesség s udvariasság két különböző dolog.

* * *

Legtöbb örömet a világon, és legtöbb bánatot a hiúság okoz.

* * *

Ha bölcs akarsz lenni, ám küzd fel magadat az isteni fénynek világánál azon magaslatra, honnan az élet hiúságait lenézheszed.

* * *

Elannyira gyarlók vagyunk, hogy az örömet és bámulatot, a szépet és jót nem

birjuk soká érvényben tartani; — a mindennapiság szárazsító fuvallata elhervaszt kezünkben minden virágot. — Bámulunk ma sokat, mit holnap kevésbe veszünk s egy hét múlva elfelejtünk.

* * *

Az igaz nagyságnak nincs más alapköve, mint az alázatosság. Maga a rossz világ is nem oly igen rossz, hogy a hűledező hiuságot szépnak tartsa, — lám a kevélyt a kevély sem állhatja, s a dicsekvőt a dicsekvő is megveti.

* * *

Ha nem ismersz más középpontot, mint tenmagadat, mond meg kérlek, miért nem gravitál a világ feléd?

* * *

Tagadhatatlan, hogy a hol sok a vitatkozás, ott sok a tévely, mert az igazság nem áll ellenmondásokból.

* * *

Midőn korunknak tévedéseit és gyakori katasztropháit szemléljük, elmondhatjuk

Schillerrel »die Weltgeschichte ist das Weltgericht.«

*   *   *

Fényes nevek elhomályosulása, és a roskadozó kuriák pókhálói hirdetik Uram! a te igazságodat.

*   *   *

Ha azt mondják: a művészet és kereskede-
s teszi a népet nagygyá, bódoggá, ne hidd,
— teheti talán nagygyá, hatalmassá, de nem
teheti bódoggá; mert a lehető bódogság
leginkább a szeretetben és önkéntes nélkü-
lözésben rejlik. Minden földi kincs előbb-
utóbb kiesik kezünkből, de a szeretet hal-
hatatlan. »Charitas nunquam excidit«

*   *   *

Némely világi ugynevezett bódogság
legtöbb reményt a pokolnak nyújt, mert
igaza van Tacitusnak, hogy »adversa tole-
ramus, felicitate corrumpimur.«

*   *   *

Az élet annál nehezebb, minél kompli-
káltabb. Korunknak végtelen szükségeit és

gyulladásait nem a természet okozza közvetlenül, hanem az emberi esztelenség és hiuság teremti elő.

*   *   *

Oh ki adja vissza az emberiségnek a boldogító hitet, egyszerűséget, kevésseli megelégedést!

*   *   *

Az emberi esztelenség és gonosz szenvedély felcsigázta a társadalmat az elpattanásig, ki fogja azt megmenteni!

*   *   *

A világnak megváltóra van szüksége, a megváltó pedig nem más, mint Krisztus Jézus, ki egyházában örökké él és örökké üdvezt. »Non est in alio aliquo salus.«

*   *   *

Nem lehet tagadni, hogy az emberiségnek nemesebb mivelődését mindig az egyház vezette és egyengette; (Balmés. Hoványi) azért a józan ész mindig tisztelte az egyházat, és mindig bámulta, mint az em-

beriség védangyalát, — csak a pogány féktelenség üldözte őt hajdan, és üldözi ma.

* * *

Csudálatosképpen azon körülmény bántja leginkább az egyház elleneit, mely azt leginkább bámulandóvá és tiszteletre méltóvá teszi t. i. hogy a féktelenséget minden irányban ellenzi, — minden akadályokon áthatol, és minden ellenségeit túléli.

EMBER-ISMERET,
SAJTÓ-SZABADSÁG.

Megismerni azt, miben az emberek egymáshoz hasonlítanak, könnyű, de megismerni mind azt, miben egymástól különböznek, nehéz.

* * *

Némely emberek zsebökben hordják az álarczot, és mihelyt alkalom nyílik előrántják, hogy ne tudjad: a kép beszél-e, vagy az ember maga.

* * *

Szerencsére az utolsó képmutató is nem azért álnokoskodik, hogy rosszabbnak látszassék, hanem hogy jobbnak. Lám az igazságot és erényt azok is kénytelenek dicsőíteni, kik nem követik.

* * *

Szemléld az embert fesztelen működésében, és tanulmányozd őt a csekélységekben, meglátod, hogy ritkán csalódol.

* * *

Bizton felteheted, hogy az ember minden működéseiben hasonló magához, — ha nem abban hogy állandó, tehát abban hogy állhatatlan.

*   *

Ki a játékban és mulatságban önző, meglátod az életben is az. Könnyen elhiszi az ember, amit remél, még könnyebben a mitől fél.

*   *

Ki magáról sokat, másokról ferdén beszél, annak sokat ne higgy. Kik szóval hősök, de a tettnek idején elosontanak, azokban ne bizzál.

*   *

A jók nem ismerik jóságukat, sem a roszak roszaságukat »Domine quando te vidimus esurientem?» Matth. 25.

*   *

Az ifjúnak rendesen igen szűk a világ, az öregnek igen tág. Ne kívánd, hogy a gyermek férfi, sem hogy a férfi gyermek legyen.

*   *

Nincs semmi félelmesebb, mint azon ember, ki senkitől nem fél, és senkit nem tisztel.

* * *

A bölcszet tartóztatja a bölcsesség, az istenest az istenesség, — de mi fékezi a kitört szenvedélyeket? A szenvedély nem ismer sem Istent, sem embert, nincs előtte felsőség, nincs tekintély, nincs erény, és csak a pokolnak hív szolgája.

* * *

Azt kívánni: legyen szabad kinek mi tetszik, azt írni vagy nyomtatni a közönség számára, — annyit teszen, mint kívánni: legyen szabad csalni, lopni, öldökölni; mert mindig találkoznak emberek, kik a szabadságot ámitásra, kártételre és mások testi vagy erkölcsi életének megrontására használandják.

* * *

Azt mondják: »a sajtó begyógyítja azon sebeket, melyeket okoz.« Roppant csalódás! állított-e a sajtó valaha egy megrontott lelket, vagy bár egy megrontott becsületet vissza előbbi épségébe?

* * *

Azt mondják: »védje magát ha kell, az igazság s erény.« Esztelenek! ti gyilkos fegyverrel rohantok a védetlenre, és azt mondjátok: »védje magát.« Ti az utczai sokaság előtt szembe állitjátok az ártatlant egy szemtelen rágalmazóval, és azt mondjátok »védje magát.« Nyomorultak! az erény nem fogja magát védeni, hanem érettetek imádkozni fog, hogy a józan észhez visszatérjete.

*   *

Lám azt kívánjátok amott, hogy a rendőr védje a tulajdont, s a rablókat erőszakkal is távoltartsa; itt pedig azt kívánjátok: engedtessek meg, hogy azon gonosztévők, kik nem vagyont, nemis életet, hanem mi mindezeknél drágább, a lelkeket jönnek meg-rabolni, nyomda utján, kényök-kedvök szerint garázdálkodhassanak. Hol van itt az ész? hol a következetesség?!

TÁRSADALOM S ÁLLAM.

Az ember — miként tudjuk — részint e látható világhoz tartozik, részint egy felsőbb láthatatlanhoz, azért Istennek intézete, hogy felettünk két féle hatalom őrködjék: világi és lelki. Legfőbb ügyeink felett őrködik az egyház, világi ügyeink felett az államkormány, házi ügyeink felett a házfő.

* * *

Minden hatalom Istentől van, Isten nélkül nincs törvény, és törvény nélkül nincs törvényhatóság.

* * *

Az emberek felsőbb viszonyait a gondviselés tüzetesen meghatározta, a világi társaság szerkezetét pedig részben az emberek vitatkozásának engedve át, »Mundum tradidit disputationibus eorum«

Eccl III. 11., hogy szüntelen gyakorolnák erejüket és szüntelen tudatában lennének erőtlenségöknek. És ime, a vita mindig tart, s az erőtlenség mindig mutatkozik.

* * *

Mi a társadalmi legjobb szerkezet? oly kérdés, mely mindig fennáll, — jeléül annak, hogy mindig megoldatlan.

* * *

Az emberi kormány olyan, mint az ember, isteni a maga eredetében és gyarló a maga működésében.

* * *

Az emberek e földön kormány nélkül sem tudnak boldogok lenni, kormány alatt sem; de céljuk irányában csakis a társaság és kormány oltalma alatt mehetnek elő.

* * *

Az emberek kezében minden erő és minden hatalom túlságra törekszik. A szenvedélyek furiái felköltik a kényuralmat, és a kényuralom felkelti a furiákat. Ha el-

darabolod az állam-hatalmat, apró kényurak keletkeznek, ha szigorún összpontosítod, egy lesz a kényur, maga a kormány.

*   *

A kormányok és népek szüntelen keresik a kölcsönös bizalom kulcsát, — és nem találják, — elveszett-e végképen a kulcs?

*   *

Azt kérdezed talán: miért nem nevelnek a kormányok számukra kedves népeket? Oh barátom, nevelnének biz azok, csak ha tudnának; de az a rettentő baj, hogy nem tudnak. Aztán jóllehet előljáróknak neveztetnek, nem annyira előljárnak, mint inkább a beütött bajokkal küzdenek. A világnak hatalma népet és kormányt magával sodor, — árjaiból nincs menekülés, csak isteni mentő szer által.

*   *

A nagy államok politikája és egy kapari kereskedőnek elvei csak dimenzióban különböznek egymástól, nem lényegben.

*   *

Egyes fejedelem és egyes kormányfi lehet keresztény, de a politikában keveset fogsztalálni, ami keresztény. Némely európai közigazgatástól méltán kérdezhetnéd: vajjon van-e az embernek valami önállási pontja, van-e joga, van-e tulajdona?

* * *

Vannak örök törvények és örök igazságok, melyeket egy ideig félre értelmezhet a kormány-vélemény vagy nép-vélemény, de csalódás lenne azt hinni, hogy a szendergő igazság nem ébred fel.

* * *

Az állam ha egyfelől Isten országától várja és nyeri szentesítését, — másfelől a a religiót és egyházat csupán eszközeiül tekinti czéljainak, — világos eszmezavarban és contradictiók között él. Ugyanis esztelenség ragaszkodni ahhoz, minek alapját tagadjuk, vagy tagadni alapját annak, mihez ragaszkodunk, — ezt teszi pedig a világi politika, valahányszor egyik kezével a valláshoz, mint isteni intézményhez ragaszkodik.

dik, más kezével pedig a vallási igazságokat saját céljai szerint átalakítani törekszik

* * *

Az államnak ama csillámos elve: *salus publica suprema lex esto* újdívatu értelemben véve, merőben hamis, mert felteszi 1-ször: hogy az állam minden felsőbb intézkedéstől és törvényhozástól független; 2-szor: hogy az embereknek csak összesége alkot cél, nem pedig egyénisége, — az első feltétel az Istent tagadja meg, a második az embert.

* * *

Szükségképen áll egy e kettő közül: vagy a társaság nem egyéb, mint az emberi főbb céloknak eszköze, vagy pedig az emberi méltóság nem egyéb, mint üres szó.

* * *

A világi társaság magában egy vadon szerkezet, egy örök Kain a megátkozott földön, mely lábai alatt szüntelen ingadoz, — a földi társadalom csak annyiban megállható, mennyiben magát az éghez köti.

* * *

Mi az államnak hiresztelt omnipotentiája? nem egyéb, mint hiú képzelet! lám egy szenvedő a börtönben s egy mártír a kinpadon diadalmat ül felette. — Az ugynevezett mindenható állam, ha esküt és hűséget kíván a nélkül, hogy akár az eskünek erőt adni, akár egyetlen egy lelkiismereten uralkodni képes volna, önmagát ítéli el. Emberi hatalom! mondhatod-e hogy tiéd minden, érted van minden?!

Az emberiség életéből mi sem tűnik fel világosabban, mint azon igazság, hogy az emberek békés kormányzása több, mint emberi tekintélyt igényel.

Azt mondjátok talán, »hogy a szabadkőművesek s ugynevezett liberalisok nem ismernek el semmi természetfeletti tekintélyt, hanem új, önalkotta törvények szerint akarják boldogítani az emberiséget.« — Igen ám, ők boldogítani akarják az emberiséget Isten nélkül, hit nélkül, egyház

nélkül! de hát — az a döntő kérdés: bódogítják-e? több mint egy század óta él közöttük ezen szellem, és mi az eredmény? forradalmak, háborúk, békétlenség, nyomor. Ime! a hitetlenek bódogítása!!

* * *

Semmi uralkodó felség, semmi közakarat vagy szótöbbség nem képes egyetlenegy törvényt is igazán szentesíteni, és nem képes egyetlenegy törvényt is az isteni codexből kitörölni.

* * *

Azt mondjátok »a szótöbbség a legfőbb criterium, mellyen túl nem mehetni?« Ám legyen, — csak egy szót kérek; ha több személyek azon egy pont felett külön-külön véleményre oszolnak, mondjátok meg, kérek: hogy hogyan áll itt az igazság? — Lám ezen esetben minden egyéb bizonytalan, csak egy bizonyos, t. i.: a többségnek tévedése, mert világos, hogy a felvett esetben a több közül csak egynek lehet igaza.

* * *

A mai társadalomnak két nagy baja van, t. i. hogy 1-ször: magától állani nem tud, és 2-szor: hogy Istentől függeni nem akar.

*   *

Egyébiránt tudnivaló, hogy a kormány és rend, ha szinte hiányos is, hasonlithatlanul jobb az anarchiánál.

*   *

Keresztény vagy? — tiszteld a törvényes felsőséget, — akár inyed-kedved szerint legyen az, akár nem. Gondold meg, hogy nem előljáróid eljárásáért fogsz egykor számolni, hanem a tiédért. Az első keresztények imádkoztak a világi államfőért, ha pogány volt is az és üldöző, — ezt teszi az egyház ma is, és ezt fogja tenni mind végig.

*   *

Áldassék a Gondviselés! van az embernek egy biztos tulajdona, melyet sem adni nem tud a világ, sem elvenni; t. i. ő bármily kormány alatt, és bármily viszontagságok között lehet jó keresztény.

*   *

A Gondviselés napjainkban is elküldi prófétáit a népekhez igéjének szolgáltaiban, és elküldi csodatetteit a történelemben; de a népek eszmélete nagyrészt eltompult, mint hajdan a Faraó népének lelke, szemeik vannak és nem látnak, füleik és nem hallanak.

* * *

Két erő működik az emberek között: a kard és eszme, a kard kívülről hat, ott tör és törik, — az eszme bensőleg él és halhatatlan, mint az ész maga.

* * *

Ha a világi kormány nem egészen kereszténytelen, oka a lelki hatalom, mely őt a végelpogányosulástól visszatartja.

* * *

Ha az állam ellenkezik az egyházzal, gondold meg, hogy az állam bennünk az alsó embert karolja fel, a földnek gyermekét, a halandót. — Az egyház pedig főképp a felső embert, az ég fiát, a halhatatlant.

* * *

Azt mondani, hogy a világi hatalom egészen független a lelki hatalomtól, annyit teszen, mint tagadni az Istent s a halhatatlanságot; mert lám ha az ember ez életen túl is élni fog, és pedig a szerént élni, a mint ez életben magát ama végre előkészítette, — akkor ám tagadhatatlan, hogy a világi kormánynak merőbeni függetlensége a lelki hatalomtól világos képtelenség.

*   *

Az emberre nézve a világi kormány csak eszköz, — felsőbb érdekeinek eszköze, — felsőbb érdekeiről pedig semmi áron le nem mondhat, és esztelenség volna azt kívánni, hogy lemondjon.

*   *

Ugy állnak a dolgok, miszerént el lehet mondani: hogy a világi hatóság ha nem barátja a szent ügynek, — tehát ellensége, és ha nem védi az egyházat, — üldözi azt.

*   *

Az államok és nemzetek élete csak e világra szól; itt veszi mindenik jutalmát vagy büntetését.

* * *

A diplomaták combinatiói s a népek véleményei felett mindig érezhető egy látatlan kéz, mely külön számít.

* * *

Ne analizáld — kérlek — a kormányfiakat, se a grátapersonákat, ki tudja, nem hivebbek-e a kormányhoz, mint az Istenhez, az emberiséghez, a hazához?

ÚJ KOR.

Az új kor-e jobb, vagy a régi volt? —
ugy látszik, minden kornak megvan fény-
és árny-oldala, a világ-élet magát nem ta-
gadja meg.

* * *

Ha terjedelmesebb korunkban a külső
műveltség, ellensúlyozza azt a terjedelme-
sebb vallás-erkölcsi hanyatlás, és fájdalom!
a jó csak szórványosan terjed, a rossz pe-
dig ragályképpen.

* * *

A művelt jó keresztények napjainkban
is kitűnő fénynyel tündökölnék; — de a jó
példa követésétől visszatart sokakat vagy
az elmének kevélysége, vagy a szívnek rom-
lottsága.

* * *

A forradalmi kevélység elpártola Istentől és azt mondá esztelenségében: »én vagyok az isten«, és ime, mióta ezen istentelen jelszó elhangzott, — nincs Európában nyugalom, nincs béke csak aggodalom, háborgás és nyomor.

*   *

A forradalmi vezérek feltűzék ugyan a háromszínű zászlót: a szabadság, egyenlőség és testvériség zászlaját, és így kiáltának a szorongatott népekhez: »ide oh barátim, ide e zászló alá seregeljetek, mi fogunk titeket boldogítani! — Ám lássuk miképpen teljesültek e szép ígéretek.

*   *

Az ismeretek gyarapodtak az új korban? elhiszem; — az értelmesek értelmesebbek, a tudósok tudósabbak lettek? megenyedem; a közlekedés könnyebbült, a társadalmi élet csinosbodott? nem tagadom, de tudnivaló, hogy mindezek nem tartoznak a dolog lényegéhez.

*   *

Az emberiség érdekében nem az a főkérdés: minő kényelemmel élhet és járhat manap valaki, kinek pénze és szerencséje van, hanem az ám a nagy kérdés: valljon beszállott-e az emberek keblébe az ígért jóllét, testvériség, bódogság? ... és itt, ha körül tekintünk a népek között, be kell vallanunk, hogy azon óhajtott javak nemesak nem jöttek meg, de sőt távolabb állanak, mint valaha.

* * *

Ime! ez az új kornak divatos bölcsessége: ígérni jóllétet, és adni nyomort. S ez még nem elég!

* * *

Vannak mások, kik a tulsó parton állva azt kiáltozzák: »hohó! nem addig van ám! Mit is kívánhat a nép? Mi a nép? A nép csak eszköz, nincs neki joga, csak kötelessége. Egyedül az állam az, a mi minden jogot és hatalmat magában foglal; az állam mindenkinek felett áll; neki senki, ő pedig mindenkinek parancsol. — Az állam a legfőbb felség, kinek mindenki abszolút enge-

delmességgel tartozik, — szóval: az állam minden, az egyén semmi. Ime egy másik terménye az újdivatú bölcsességnek!!

*   *   *

Itt önkéntelenül eszünkbe jut a pogány despotismus, hol az államfő Isten gyanánt tiszteltetett, — a különbség csekély; — a régi pogányok elfeledték az ily államot jogállamnak nevezni, — az új pogányok ezen hiányt kipótolták.

*   *   *

Valóban, ha nem ismernők azon régi igazságot, hogy nincs oly ferde tan, mely a kontár bölcselők között pártolókra ne találana, nehéz lenne felfogni: miként vetemülhet az emberi ész ily oktalanságokra! — igen, oktalanságokra; mert lám azon feltevésből, hogy az egyes ember semmi, az állam minden, természetesen — miként kiki látja — következik, hogy miután az állam egyes emberekből alakul, tehát a mindenható felséges állam nem egyéb, mint a semmiségeknek összetétele, azaz semmi. Azért nem

ok nélkül mondá valaki, hogy az ily állam-
tan nemcsak istentelen és embertelen, ha-
nem egyszersmind nevetséges is.

* * *

Azt véled talán, hogy a kormányok s
törvényhozások visszaterelik majd az áb-
rándozókat az igazság mellé? de oh bará-
tom nem látod-e hogy a kormányok s
parliamentek mennyire tehetetlenek? nem
látod-e mennyire sodorja őket is az ár? és
nem hallod-e azon mindinkább közeledő
morajt, melyet az európai szocialisták egye-
sülete hallat?

* * *

Az európai kormányok és népek, — mi-
vel a mentőszert megvetik, ellenállhatlanul
sodortatnak a veszély felé.

A HITETLENEK ÉLETE.

Ha vallásilag hitetlen, vagy kétkedő emberrel találkozol, szánjad őt, és imádkozzál érte. Ő az emberek legnyomorultabbika, — a kietlen puszták elhagyatott gyermeke, kinek sem a föld nem nyújt mosolyt, sem az ég reményt! — Mi lehet szánandóbb, mint azon ember, kinek nincs Istene? Ki nem remélhet, nem imádkozhatik, nem szerethet, ki az igazságot s erényt nem ismeri? ilyen pedig a hitetlen. Oh! lehetséges-e, hogy az ember olyanná váljék, mint az *equus et mulus, quibus non est intellectus.*

* * *

Az ember — hidd el — nem oly rossz, hogy magától hitetlen legyen, — vagy a téveszmék ferditik el lelkét, vagy a bűn.

* * *

A sírontúli semmivé lételt csak a gonosz óhajtja hinni, de magát arról meggyőzni ő sem tudja, — bóldogtalan, kinek nincs egyéb reménysége, mint a semmi és ezen semmi sem biztos!

* * *

A halál órájában nincsen hitetlen, — csak kétségbeesett.

* * *

A hitetlen ember semmi álláspontra nem alkalmas: mert a kinek szemei előtt nincs isteni törvény, annak szemei előtt nem lehet semmi törvény, — a ki pedig törvényt nem ismer, az nem találhat okot arra, hogy becsületes ember legyen.

* * *

Isten nélkül nincs törvény és nincs igazság, — valahányszor tehát a vallástalan ember maga irányában másoktól igazságot követel, vagy barátjaitól s cselédjeitől hűséget, mindannyiszor magát czáfolja meg.

* * *

Ha a hitetlenek nem egészen talpig gonoszak, azt nem elveiknek lehet tulajdonítani, hanem azon körülménynek, miszerint ők nem képesek az emberi természetet önmagukban teljesen elfojtani.

* * *

A hitetlenség annyi mint vadság, mert hitetlenekből társaságot alakítani lehetetlen.

SZABADSÁG, SZABADELVÜSÉG.

Szabadság! ime egy jelszó, mely a széles világban mindenütt hangzik és mondhatni: minden kebelből visszahangzik; nincs ember, ki a szabadság iránt ne érdeklődnék; mindenki mélyen átérzi, hogy a jólétnek egyik tényezője a szabadság.

* * *

Csak az a kérdés: minő szabadság? vagyis miből áll az igazi szabadság, mely az egyéni szintugy, mint a társadalmi jólétnek egyik legfőbb tényezője?

* * *

Mert lám a társadalmi életben a szabadságot sokan sokféleképpen értelmezik: egyik szabadságot kíván, hogy kötelmeit teljesíthesse, a másik szabadságot, hogy go-

nosz terveit végrehajthassa; a harmadik szabadságot, hogy tehesse azt, ami neki tetszik — ámde minden józan ember átlátja, hogy rosszat akarni, vagy rosszat tenni nem állhat senkinek jogosult szabadságában — s hogy következőleg nem mind igazi szabadság az, mit az emberek szabadságnak neveznek.

* * *

Ugyanis jóllehet az emberben természetesen meg van a képesség (tehetség) jót vagy rosszat tenni, és jóllehet mi ezen képességet nyelvszokásból szabadságnak, vagy szabad akaratnak nevezzük: világos, hogy az ily szabadság, mely a jót is, rosszat is, azaz azt is, ami szabad, és aztis ami nem szabad, magában foglalja, nem lehet szoros értelembeni szabadság.

* * *

Mi tehát az igazi szabadság? E kérdést illetőleg vegyük tekintetbe, hogy mi e szabadságot: szabad, szabadság két különböző irányban szoktuk alkalmazni, és pedig 1-ször: alkalmazzuk a cselekvő személyére, és 2-szor:

a személy cselekményére. Első esetben szabadnak mondjuk az embert, ki önkéntesen működhetik; a második esetben azt mondjuk: szabad a tett (vagyis szabad azt tenni) mi nincsen megtiltva. Immár ezen kettős szabadságot összefoglalva nyerjük az igazi szabadságnak fogalmát és azt mondhatjuk kevés szavakban Montesquieu-vel, miszerint az igazi szabadság abból áll, hogy tehesük a jót, mit akarnunk kell, és ne kényszerítettethessünk arra, mit akarnunk nem szabad.

*   *   *

Már pedig mit szabad és kell akarni vagy tenni, és mit nem szabad: azt mindig törvények, isteni vagy emberi törvények határozzák meg. Törvények vonalozzák körül a szabadság működési terét, ezen határvonalakon belül létezik: ami szabad, kívül a mi nem szabad, miután pedig az ember mindig és mindenütt törvény alatt él, világos, hogy korlátlan szabadságról nem lehet szó.

*   *   *

Azért még a forradalmi lázongások közepette is a józanabbak nem azt kiáltozák egyszerűen »szabadság szabadság«, hanem vagy azt »szabadság és rend«, vagy pedig »szabadság, egyenlőség, testvériség«, már pedig tudnivaló, hogy a korlátlan szabadsággal sem rend, sem az egyenlőség, sem a testvériség nem fér össze; és különben is kétségkívüli, hogy ahol minden szabad, ott tulajdonképp senki sem szabad. Emberek között tehát igazi értelemben csak oly szabadságról lehet szó, mely a törvények határain belül működve az ember rendeltetésének megfelel, és mások szabadságával összefér, — ilyen pedig egyedül a keresztény értelemben vett szabadság.

* * *

Ellenben mind az, mi az igazi vagyis a keresztény szabadság határain túl csapong, nem igazi szabadság, hanem csak álszabadság és szabadosság, vagyis határozottabban szólva: tilosság, féktelenség, zsarnokság.

* * *

Ugy van, mert jóllehet az ember természeti képességénél fogva önként választhatja vagy azt mi a törvénnyel megegyezik, vagy azt mi meg nem egyezik; mindazáltal ha ő a törvényszegést választotta, azon esetben nem azt lehet róla mondani, hogy ő tehát szabad és jogosult azt tenni, a mit választott, hanem csak azt: hogy ő önként (szabad akarattal) választotta azt tenni, mit tennie nem szabad; már pedig igen világos, hogy amit tenni nem szabad, azt tenni nem szabadság (igazi értelemben) . . . »Falso libertatis vocabulum obtendi ab iis, qui privatim degeneres, in publicum exitiosi, nihil spei, nisi per discordias habent«. Tacit. Annal. XI. 17¹⁾

*   *

A szabadelvűség, ha a keresztény szabadság határain belül működnék, elismerést érdemelne, mint tisztességes liberalismus, — de ha miként történni szokott a határokon

¹⁾ Hamisan hivatkoznak a szabadság szóra azok, kik a magán életben aljasak, a nyilvánosban gonosztevők lévén, reményüket csak a viszálykodásba s forrongásba helyezik.

túl merészkedik, elfordulva Istentől s az ő igazságától, — ily esetben azon széles utat találja maga előtt, melyen járni szokott minden szabadonc, minden istentelen, minden gonosztevő.

*   *

Bizonyára aki elfordul Istentől s az ő igazságától, annak szemei előtt nem állhat többé szentül semmi törvény, semmi jog. A törvény csak Istenben található valódi szentesítését. Isten nélkül nincsen jog, s nincsen igazság.

*   *

Isten nélkül törvényt alkotni sem egy sem több embernek nincsen joga, azon egyszerű okból, mert nincsen semmi joga.

*   *

Azt véli ugyan a tulcsapongó szabad-
elvű, hogy ő már szabad, már megszabadult,
— de ugyan mitől szabadult meg? — meg-
szabadult az Istentől s az igazságtól. Ah
minő szabadság! élni Isten nélkül, hit nél-

kül, szeretet nélkül, és meghalni remény nélkül!!

* * *

Lehet-e nyomorultabb állapot, mint egy istentelen anyagelvűnek elveteműltsége, ki magát a szellem-erkölcsi magaslatról alázu-
ditotta, hogy a föld porához tapadjon?! Valjon ez-e az észszel s értelemmel megál-
dott ember, kiről a zsoltáros énekli: »mi-
nuisti eum paulo minus ab angelis, gloria
et honore coronasti eum« — ez-e a ma-
gasztosra és dicsőre hivatott ember, kiről
mára pogány költő is lelkesedéssel zengedezi:
»os homini sublime dedit, coelumque tueri
jussit, et erectos ad sidera tollere vultus.«

* * *

Mindazáltal fájdalom! ilyenek többé-ke-
vésbé a korunkbeli ugynevezett szabadel-
vűek (liberalisok). Ők szabadoknak tekintik
magokat, szabadoknak Istentől s az ő igaz-
ságától; következőleg önmaguk elismerik,
hogy ki mennyire közülök szabadelvű, any-
nyira istentelen és tévelygő; — a következ-
tetés kérlelhetetlen.

* * *

Nem mondhatni ugyan, hogy minden szabadelvű egyszersmind rabló és istenkáromló, mert »nemo repente pessimus«; de annyi bizonyos, hogy minden rabló és istenkáromló egyszersmind szabadelvű, — sőt bizonyos, hogy valamennyi vallástalan gonosztevő, hitszegő, csaló és szabadkőműves létezik, mind szabadelvű.

*   *   *

Ugy van, ha valaki a szabadelvűség pályáján eljutott azon pontig, hol lelki szemei elől az Isten léte eltűnik, akkor egyszersmind eltűnik szemei elől minden jog, minden kötelesség, minden igazság; — nem létezhetik többé szerinte sem szellemi világ sem erkölcsi rend; ily állapotban pedig természetesen nincs oly gonosz tett, melytől ő visszariadna.

*   *   *

Innen érthető, hogy midőn a francia nagy forradalom örjögései között a konvent kihirdettetné, hogy »nincs Isten«, a nép azt felelé: »ha úgy van, tehát nekünk

nincs többé semmi kötelességünk?! Ezen találó, de egyszersmind rettentő horderejű feleletre a vérengző Robespierre annyira megdöbbsent, hogy rémképeitől üldöztetett mindaddig, miglen nemsokára ki lett eszközölve, hogy az Isten létének elismerése visszaállíttatott.

*   *

Világos tehát, hogy Isten nélkül nincs morál, nincs társadalom. Esztelenül küzködik az istentagadó, midőn egyik örültségében Istenné akarja tenni az embert, — a másikon pedig lerántja őt a barmok közé, — mert az ily képtelenségek csak annak bizonyítékai, hogy elméje megrendült.

*   *

Egyébiránt ha találkozol hitetlennel, ki azt állítja: »nincs Isten, nincs igazság«, — röviden végezhetsz vele, mert azt felelheted: »barátom, ha nincs igazság, akkor a te állításod sem lehet igaz — következőleg a te szavad nem jár«.

PROTESTANTISMUS.

A protestansok nekünk tévelygő rokonaink, tiszteljük bennök a rokont, -- szánjuk a tévelyt.

* * *

Egykor ők édes testvéreink valának, és egykor ismét azok lesznek, mihelyt t. i. az elfogultság fátyola szemeikről lehull, imádkozzunk érettök.

* * *

Még akkor is, ha ők ellenünk sikra szállanak, vagy uton-utfélen — mint tenni szokták — minket sértegetnek, ne legyen ellenökben más fegyverünk, mint az igazság és szeretet.

* * *

Gondoljuk meg, hogy ők elhagyák szerencsétlenül a hitnek isteni fényoszlopát,

és eltévedezének vezértelenül az emberi vélemény labirintjában, — eltévedezének pedig annyira, hogy elvégre napjainkban nincs egyéb kilátásuk, mint visszatérni az elhagyott egyházba, vagy feloszlani a hitetlenségbe. Szánjuk őket, és imádkozzunk megterésökért!

* * *

Azt mondák ők: »a kereszténységet fejleszteni és alkalmazni kell,« és ime! addig fejleszték és alkalmazák — egyik igazságot a másik után elejtegetve — míg csaknem minden keresztény igazságból kifogytak, — és ott állnak ma szembe a rémitő semmisséggel!

* * *

Az ángolok már visszaindultak az elhagyott anyához, a németek is nyugtalankodnak, és rosszul érzik magukat a sivatag pusztának látására. Bölcsőbbjeik átkezdik látni, hogy isteni biztosíték nélkül nincs kereszténység és a biblia megszűnt isteni lenni.

* * *

Elvetették ők az egyáznak csalhatatlan tekintélyét és állítottak helyébe egyéni csalékony tekintélyt. — Azért nem csudálkozhatunk, hogy kezdettől fogva bomlásnak indultak és számtalan felekezetekre szakadoztak, melyeket nem tart egyéb össze, mint a protestans név s a catholicismus gyűlölete.

* * *

A vallásbeli szabad vizsgálódás és önbiróság elve, melyet a protestantismus felállított, mi egyéb, mint a nyugtalanságnak, szakadozásnak és anarchiának elve? — mely természetesen kizár minden objectiv igazságot és megsemmisít minden hitegységet.

* * *

Midőn a protestantismus elejétől fogva időnként hitét változtatgatta (l. Bossuet) s egymással szemközt álló felekezetekre oszlott, kimondotta maga ellen az ítéletet; mert aki ma egyebet vall igaznak, mint tegnap vallott, önként elismeri, hogy tegnap tévedett; és aki csak abban következetes, hogy következetlen, annak számára nincs igazság.

* * *

Barátom! ha Isten iránti viszonyainkat tekintve tagadnunk lehet ma, mit tegnap hittünk, ki áll jól, hogy nem fogjuk holnap tagadni, a mit ma hiszünk? Így állván pedig a dolog, mondhatjuk-e, hogy bár egyetlenegy hitigazság előttünk biztos? Valóban a protestans saját hitelvénél fogva egyetlenegy vallási igazságról sem lehet biztos.

*   *

Csudálni lehet, miként nevezhetik magukat egyháznak azok, kikben tulajdonképp nincs egység és nem is lehet.

*   *

Eljő az idő, midőn maguk a protestánsok átfogják látni, miszerint a hol hit dolgában az önbiróság áll, ott természetesen az egyház csak üres szó, — a templom egy szükségtelen épület, és a prédikáció nem egyéb, mint a szabadságnak fenyegetése. Lám némely protestánsok templomában csak a szószék maradt fenn, és ezen jámbor maradványnak sincs alapja!

*   *

A protestantismus tarthatlansága és a catholicismus igazságának felderítése odáig van fejlődve, hogy amint Nicolas mondja: jelen korunkban csak két elv van: a kath. hit és a rationalismus, vagyis azok, kiknek van religiójuk, és azok, a kiknek nincsen.

*   *

Ha a protestantismussal szembe állítjuk a catholicismust, lehetetlen nem látni, hogy a kath. egyház tekintélye — ha csupán emberi volna is az — hasonlíthatlanul nagvobb és tiszteletre méltóbb a protestans felekezetek tekintélyénél; mert a kath. egyház tagadhatlanul egyenes és szembetűnő folyamata azon egyetlen egyháznak, melyet Krisztus Jézus minden idők és minden népek számára alapított; a prot. felekezetek pedig más téren, s ugyszólván minapában születtek és elszigetelten s elziláltan állanak a nagy világban, sehogy sem levén képesek magukat az első anyaegyházzal s az apostolokkal összekötni.

*   *

A protestansok midőn saját érdekekből a kath. egyházat megdönteni iparkodnak, nem tudják mit cselekesznek; mert tudni-való, hogy ők a kath. egyház nélkül fenn nem állhatnak. — Ugyanis vallásuk nem lévén egyéb, mint tagadás, azaz a katholicismusnak tagadása, világos, hogy ha nem volna mit tagadniok, nem létezhetnének.

*   *   *

Lehet képzelni, mennyire kegyetlen a protestansokra nézve azon gondolat, hogy a római szék fennáll, — azon római szék, melynek megdöntésére ők Luthertől fogva mindig törekedtek s azt mindig jósolgatták, mindig várták. A római szék valóban bámulandó; ha barátjai nem birják védelmezni, ellenségei jönnek oltalmára, — lám VII. Piust a protestans angolok és szakadár muszkák ültették vissza székébe, IX. Piust pedig a forradalmi francziák.

*   *   *

Ha a protestansok a világban mozgékonyabbak s tolakodóbbak, mint a katholi-

kusok, ne csudáld. Ők mélyen érzik azt, hogy ha világi állásuk, tekintélyök, tudományuk nincsen, semmijök sincs. — És ha ők buvárkodóbbak a tudományokban, buvárkodóbbak csakis a világi tudományokban, az üdvösség tudományában pedig annál szegényebbek.

*   *

Nem lehet tagadni, hogy a protestantismus nem annyira a felső embert pártolja, mint az alsót, a földit, a halandót, és eképp nem annyira a kereszténységgel tart, mint a világ gyarlóságával; — miért is tapasztalni lehet, hogy ha feltűnik valahol egy Renan, egy Garibáldi, ott áll mellettük a protestansok sympathiája.

*   *

Fájdalmunkat némileg enyhíti annak feltevése, hogy protestans rokonaink között sokan vannak jóhiszeműek, és hogy ők, általában szólva, nem oly tulságosak, mint ahogy vallásuk elveinél fogva lehetnének. Ha látjuk, hogy ők a világi emlékeket gyűjtik és

tiszteletben tartják, — a katholikusokat pedig a szent képek s ereklyék tiszteletéért felekezeti szempontból gunyolják, elmondhatjuk, hogy életök nem oly hűtelen az igazsághoz, mint elveik.

*   *   *

Méltán kérdezhetnők: miért gyűlölnek minket a protostansok oly hangosan, oly kirívó keserűséggel, oly türelmetlen buzgalommal? — Lám Isten és világ tudja, hogy mi hasonlót irányukban nem teszünk; miért gyűlölük oly halálba a pápát, a jezsuitát? Lám mi nem gyűlöljük sem Luthert, sem Kálvint, sem bárkit közülök, hanem szánjuk őket mint tévedőket, — miért emlegetik szembe velünk minduntalan az inquisitiót, képek imádását, babonát és egyéb százszor megecsáfoltállításokat? Lám mi nem hánytorgatjuk — habár tehetnők — velök szembe azon kérdést: valljon ők keresztények-e (azon kívül, hogy talán megkereszteltettek?) valamint nem tolakodunk elő azon kérdéssel: valljon van-e nekik joguk a szentírást értelmezni? — és nem szor-

goskodunk felemlegetni: miket tettek ők a katolikusok ellen és tesznek ma is Németországban, miket tettek Nagybritanniában, miket édes hazánkban?!

*   *   *

Ha tudni akarod, miből származik és miből táplálkozik a protestansoknak ezen irányunkbani méltatlan és igazságtalan eljárása: gondold meg a következőket:

a) A protestansoknak szerencsétlenül nem maradt egyéb osztatlan örökségek, mint éppen a katolikusok gyűlölete, ez azon szánandó patrimonium, melyet ők őseiktől átvesznek és féltékeny gondossággal utódaikra áthagyományoznak.

b) Az ember saját gyarlóságánál fogva gyűlöli azt, a kitől elpártolt, a kitől fél, akit legyőzni akar és nem bír. Így vannak a protestansok, ők gyűlölik az egyházat, mert elszakadtak tőle, gyűlölik, mert elszakadásuk óta vesztére törnek, vesztét jósólgatják, vesztét várják, és jöllehet e czélból kezet fognak minden hitetlennel, minden

vallástalannal, mégis kénytelenek fájdalommal tapasztalni, hogy mind e mai napig czélt nem értek. — Gyűlölük a pápát, a jezsuitát, miért? azért, mert félnek tőle, pedig tudnivaló, hogy az ily félelem csakszegénységi bizonyítvány.

c) A katholikus természetesen nyugodt, mert ő hitét biztosnak tudja; — a protestans ellenben mélyen érzi, hogy előtte nincsen semmi biztos, nincs egyetlenegy pont, melyhez bízalommal ragaszkodhassék; azért lelkében nyugtalan, mint azon ember, ki érzi, hogy lábai alatt a föld ingadoz.

d) Képzelní lehet, mennyire megdöbbsentő a protestansokra nézve, hogy a kath. egyház minden üldözések, minden ostromok daczára és szemök láttára minden irányban terjed, — s jóllehet az egész földkerekségét átkarolja, mégis oly bámulandó egységet tüntet elő, melyhez semmi sem hasonlítható. Ezen szerencsétlen és rémitő gondolatok elől a protestansok nem menekülhetvén, szükségét érzik annak, hogy magukat biztassák, bátorítsák, vigasztalják, és fájdá-

lom! ezt vélik tenni, midőn minket gúnyolnak, rágalmaznak, gyűlölnék.

*   *

Ezen ellenségeinkkel szemben valljon mi nekiünk katholikusoknak feladatunk? kétségkívül nem az, hogy a rosszat rosszal fizessük, hanem hogy jóval. — Azért legyünk irányukban, mint tévedő rokonaink iránt keresztény béketűrőssel és szeretettel, szánjuk őket s imádkozzunk megtérésökért.

*   *

Ha a protestansok civilisatio s hazafiság tekintetében önmagukkal a mi rovásunkra dicsekszenek, ne csudáld! csak azt teszik ők, amit mindig tettek t. i. minket gyanúsítanak, rágalmaznak, gyűlölnék, és saját hibáikat is — ha tehetik — nyakunkba rázzák. Azonban dicsekedjenek bármennyit, a dicsekvés nem ment fel a vád alól senkit; a részrehajlatlan történelem kimutatta már: mennyire akadályozta a protestantismus a népek valódi műveltségét (l. Balmes

Hoványi,) és ugyanazon részrehajlatlan történelem ki fogja egykor mutatni: mennyire siettette a protestans elv egy nemes nemzet halálát.

TERMÉSZETI TUDOMÁNYOK,
CSILLAGÁSZAT.

Tudjuk, vannak emberek, kik a természeti tudományok előhaladásában érveket vélnek találni arra, hogy uri magukat legalábbis félisteneknek tekintsék.

* * *

No hiszen, ha az öndicsőítés valaha menthető volna, úgy vélem, leginkább lehetne azt megengedni az astronomiának (csillagászatnak), mely nem ok nélkül neveztetik a természeti tudományok királynéjának.

* * *

Nincs a természetben felségesebb tárgy, mint a nap, sem magasztosabb és meghatóbb, mint a csillagos ég. Im ezek tárgyai a csillagászatnak.

* * *

Anyagi eszközei a csillagászatnak a vizsgálati szerek, — szellemiek a matematikai analysis, — mindenik azon bámulandó magasságban állva, melyre azt a legjelesebb elmék és művészek századok folytán felemelhették.

*   *

És ha az astronomiai műveletek eredményét vesszük tekintetbe, elmondhatjuk, hogy annak meglepő fennségét és pontosságát mind az ég, mind a föld fennen hirdeti. — Nincsen nap-, vagy hold-fogyatkozás, nincs Venus vagy Merkúr átmenet stb. mely tanuságot, és pedig szemmel látható tanuságot ne tenne az astronomok fennséges tudományáról, sőt hozzá tehetjük: hogy a földismereti pontok és vonalak is az égről vannak lekölesönözve.

*   *

Csak kevés pont van a földszinén, melynek földgömbi helyzete annyi pontossággal volna meghatározva, mint ezer meg ezer csillagnak éggömbi helyzete, ugy annyira, miszerént el lehet mondani, hogy a csillagá-

szok tájékozottabbak az égen, mint a föld-
irók a földön.

*   *

Mi több: a csillagászok sok nehéz tanulmányok és küzdelmek után eljutottak azon magaslatra, honnan ugyszolván multat és jövőt belátva biztosan megtudják mondani, hogy egyik vagy másik csillag bizonyos tetszés szerinti napon, órában és perczen, melyik pontján az égnek volt látható ezelőtt 600 évvel, és melyiken leszen látható ezután 600 évvel? Mi annál fényesebb eredmény, mivel az égi tárgyak szünteleni változásokat tüntetnek elő.

*   *

No s tehát a csillagászok, miután az eget s földet ennyire meghódították, talán hüledeznek, dicsőítik s istenítik magukat? dehogy! eszökbe se jut (komoly astronomoknak) ilyen léhaság. Örvidenek ugyan ők magukban az eddigi vivmányok felett, de bővséges okot találnak arra, hogy szérenyek legyenek. Mert lám:

a) Senki mélyebben nem érzi az emberi szellemnek s működésnek korlátait, mint éppen a csillagász. Legyen szabad a legegyszerűbb példára rámutatni. Bizonyos, hogy a csillagászok bár mennyire haladtak a szám- és mennyiségtudományban, mégis (éppen úgy mint mások) nem ismerik sem a legkisebb mennyiséget, sem a legnagyobbat. Kérdezd meg bár őket: mekkora (számban, mértékben) azon parány, mely a semminek (0-nak) tőszomszédja? vagy kérdezd: melyik a számok legnagyobbika? meglátod, egyik sem fogja megmondani, és pedig nem csak most, de soha sem; t. i. a határtalanságra nézve nem létezik az ember számára sem fogalom, sem mérték, sem szám. Ime egy korlát, melyet habár némileg — a szükségletig — megközelíteni lehet, birtokba venni lehetetlen.

b) A csillagászok fájdalommal tapasztalják, hogy századokon át folytatott erőlködéseik daczára alig juthattak el a természet nagy templomának előcsarnokába. — Ugyanis mit az égi testekről némi részle-

tességgel ismernek, mind az ami napsystemánkhoz tartozik, már pedig a mi egész napsystemánk a nagy mindenséghez képest annyi, mint egy csepp a nagy tengerhez; és jöllehet a napról, bolygókról (planetákról), holdakról, stb. sok és igen érdekes ismereteket gyűjtöttek össze, önmaguk megvallják, hogy ezen ismeretek is többé-kevésbbé hiányosak s idő folytán jobbitásra várnak, és elvégre is ezen ismeretek — miként említők — egy aránylag parányi körre u. m. napunk uradalmára szorítkoznak, hol a napon s holdon kívül alig látunk szabad szemmel 4—5 bolygót, — míg ezeret meg ezeret látunk másféle csillagot, t. i. oly csillagokat melyek naprendszerünkön kívül állanak, és mivel egymásiránti helyzetöket látszólag nem változtatják, álló csillagoknak (*stellae fixae*) neveztetnek.

c) Szóljunk tehát valamit az álló-csillagokról, vagyis azon tömérdek sokaságu csillagokról, melyek mint annyi önfénnyel tündöklő napok, fényözönnel árasztják el az égboltozatot különösen pedig a tejutat,

Ezek alkotják ama hasonlíthatlanul fenséges látványt, a csillagos eget, melyet csak bámulattal, és mély meghatottsággal szemlélhetünk, felkiáltva lelkünkben a Zsoltárossal: »Coeli enarrant gloriam Dei!« valóban nincs sem oly idiota, sem oly böles, ki a csillagos égről le ne olvashatná a Teremtőnek mindenhatóságát, bölcsességét, jóságát, dicsőségét.

3) Itt e magasztos látvány hatása alatt így szólhatnánk mi szemben az astronomokkal. Ime, itt áll számotokra a dicső pályatér, a csillagokkal behintett megmérhetlen úrút, adjatok számot róla. Hic Rhodus! mit látszólag annál több bizalommal várhatunk, mivel nem ok nélkül képzelhetjük, hogy a csillag-világ, mely szabad szemre is oly igen terjedelmes és meglepő, sokkal inkább kiterjed a csillagászok roppant horderejű telescopjai s refractorai előtt! És valóban a csillagászok az astronomiai hatalmas távcsövek által odáig behatoltak a nagy világűrbe, hol számtalan új csillagok, új csillagcsoportok, kettős és többes összetartozó

csillagok, fényes ködfoltok, újabb meg újabb égi csudák merülnek fel, és a csillagok száma már nem ezerekre, hanem milliókra emelkedik.

e) Minélfogva hajlandók vagyunk feltenni, hogy a csillagászok e fényes téren máris nagyszerű hódításokat tettek, például a hatalmas telescopok által maguk elé idézték legalább a nagyobb fénnel tündöklő csillagokat megnagyítva, s kivizsgálták azoknak nagyságát, systemáját, egymáshoz viszonyát, — kiszámították azoknak távolságát, pályafutásuk körülményeit, -- kikutatták, ha vannak-e ezen új napoknak bolygói, holdjai stb. Érvényesülnek-e ott a Keppler törvényei s a Newton gravitációja? s ha nem, minő törvények és szabályok vannak ott érvényben, nevezetesen minő erő viszi pályájukon azon kettős vagy többes csillagokat, melyek egy láthatlan közép-pontot kerülgetnek? Továbbá feltesszük, hogy a felsőbb rendű systemák közül legalább a tejúti csillag-systemának, melyhez napunk is tartozni látszik, behatóbb ismer-

retére jutottak, vagy legalább constatatáltak: mely csillagok tartoznak e rendszerhez? hol van ennek középpontja, az Alcyonban-e, vagy hol másutt.

f) Igen, ezeket s több efféléket valaki felteheti, azonban nem az a kérdés: mit képzelhet valaki, hanem mi a való? a csillagászok pedig — ha őket megkérdezzük — kénytelenek bevallani, hogy az említett feltevésekből egy szó sem való. — Ugy van, a csillagászok nem ismerik az álló csillagoknak sem távolságát, sem nagyságát, — arról pedig szó sem lehet, hogy a felsőbb rendű csillagsystemák alkotmányjáról számot adjanak.

g) E tényállással szemben mondhatná valaki, ki a körülményekkel kevésbé ismeretes: »de hát lehetséges-e, hogy e téren a csillagászat annyi tudomány és művészet, annyi vizsgálat és főtörés daczára ott álljon most is, hol századok előtt?« talán a csillagászok okai ezen hátra maradásnak? — Ámde a dolog kissé másképpen áll, t. i: sem a csillagászat nem ott áll ma, hol régen

volt, sem a csillagászok nem aludták át a századokat, hanem fáradhatlanul működtek, és csak azt nem tették meg, mit nem tehettek. Hanem mi tagadás! itt is korlátok tűnnek elő, és pedig oly korlátok, melyek kis részben talán legyőzhetők, de a hasonlíthatatlanul nagyobb részben legyőzhetlenek.

h) De hát — kérddheti valaki — miből állhatnak ezen korlátok? . . . legyen szabad csak egy korlátot felemlíteni, mely ugyszólván egymaga megfejtí az egész titkot, — e korlát pedig nem egyéb, mint a távolság, t. i. azon távolság, mely minket az álló csillagoktól elválaszt.

i) A csillagászok meg vannak győződve, hogy a legközelebbi álló csillag sem lehet közelebb hozzánk, mint négy billio mértföldnyire; már pedig 4 billio mértföld oly iszonyu távolság, hogy azt helyesen csak képzelni is alig vagyunk képesek. Egyetlen millio is — miként tudjuk — tekintélyes mennyiség akár mint annyi forint a gazdagnak pénztárában, akár mint annyi mértföld a világ ürben; de ezen egy millio

a 4 billiohoz képest (ugy szólván) annyi, mint semmi, sőt 20 millio mföld is (ennyire van a nap tőlünk távol) annyi mint semmi, — ha 100, ha 1000 milliót veszünk is, annyi mint csekélység, — ha 10,000., 100,000 milliót mondunk, nem elég, — Csak ha millioszor vesszük a milliot (1'000,000) (1'000,000), akkor nyerjük az 1 billiot, és ezt 4-szer véve, a négy billiot.

4) Immár vegyük tekintetbe, hogy bizonyos tárgy, például egy toronygomb annál kisebbnek látszik, minél inkább távozzunk tőle, míg végre megszűnik látható lenni, — ha távcsővel nézzük ugyanazon tárgyat, úgy látszik, mintha közelebb jöttünk volna hozzá, de ha tovább távozzunk, a távcső mellett is szintúgy mint előbb kisebbbedni látszik a tárgy, — míg végre hasonlóképp eltűnik. — Az emberi látásnak ezen törvénye általános. Mi látjuk a holdat oly nagynak mint a nap, mert közel van hozzánk, ha oly távol lenne mint a nap, nem látnánk belőle semmit. — Jupiter szép holdjai szabad szemmel nem láthatók, távcsövek által

pedig előtűnnek és gyönyörű látványt nyujtanak, — de már a távolabbi bolygók (planeták) holdjai nehezebben, vagy éppen nem láthatók a leghatalmasabb telescopok által is.

4) Meddig terjed a mi napunk birodalma? hol a határ, melyen túl más napok hatósága kezdődik? Minő távolságban s viszonyban állanak a csillagok mihozzánk és egymáshoz? Oly kérdések, melyekre a csillagászat felelni nem tud, nem lévén arra a rémitő távolság miatt felszereltsége. Ugyanis már maga a 4 billió mérföld, melyen csak túl, és fokozatosan további meg további távolságban lehetnek a csillagnapok, oly iszonyu távolság, hogy ha ezen távolsági vonalnak egyik végéhez állítjuk a nézőt telescoppal és feltesszük, hogy a másik végén létezik egy 20 millió mértföldnyi átmérőjű fénylő test, — a látszög annyira összeszorul, hogy ezen 20 millió mértföldnyi átmérőjű test a telescopon át nézve is egy megmérhetlen kis ponttá válik, — és a fénysugárnak, mely a naptól 8 percz alatt hozzánk repül, 3 egész évig kell utaznia, míg a közelebbi csillagtól

hozzánk érkezik, — a távolabbi csillagokra nézve pedig 2-szer, 10-szer, 100-szor annyi idő kivántatik, ha annyiszor vannak távolabb, mint a közelebbi csillag. Azért lehetséges, hogy valamely csillag ez előtt több évekkel megszűnt létezni, mi mégis ott látjuk azt az égen tündökölni, azon egyszerű okból, mert a fénynek vége még nem érkezett hozzánk. És viszont támadhattak új csillagok évek előtt, melyeket mi csak azért nem láthatunk, mert azoknak első fénylobja még nem érkezett hozzánk.

m) Ugy van, és e tárgyra nézve — rövidségünkhez képest — még csak azt óhajtom, hogy ne maradjon függőben egy érdekes és könnyen felmerülhető kérdés, t. i. azt mondhatja valaki: »mi ugyan a legkisebb csillagokat egy-egy kis pontnak látjuk, de ezeknél sokkal nagyobbak a nagy csillagok, főkép az 1-ső rendűek péld. a Sirius, Capella, Wéga stb., melyek szabad szemre is nem egy pontot, hanem egy kis körtért látszanak elfoglalni, — miként lehetséges tehát, hogy ezen mennyiség, (melynek át-

mérője teszen körülbelül 3 előperczet kör-mértékben) a csillagászati leghatalmasabb távcsövek előtt is a helyett, hogy nagyobbulna, elsilányodják és egy megmérhetlen kis ponttá válják.« Ime ez a feladott kérdés, mely elég erősnek látszik, nincs is egyéb gyengéje, csak az, hogy látszik, mert csak is látszaton, nem pedig valóságon alapul. Ugyanis minden kétségen felül áll, hogy mi szabad szemmel a legszebb állócsillagnak sem láthatjuk testét, — az, amit látunk, nem test, hanem fényburkolat, mely a parányi magvat (testet) magában rejti. Ezen tényállást világosan kimutatja az astronomiai távcső, mely a fényburkot kiszélyesítvén feltünteti a központi kis magvat (testet) és pedig rendesen annál parányibb alakban, minél tökéletesebb maga a távcső.

n) Ily körülmények között, hol még a legjelesebb telescopok is megtagadják a szolgálatot, világos, hogy ki azt kívánná: adjon a csillagász beható és kimerítő ismeretetést az álló csillagokról, nem kívánná kevesebbet, mint lehetetlenséget.

Hagyjuk tehát az álló csillagokat háborítlanul tündökölni. — Talán többet tudnak a csillagászok az ugynevezett üstökösökről.

Ám kérdezzük meg a csillagászokat: mit tudnak ők az üstökösökről (uszályos égi testekről), meg fogják vallani, hogy igen keveset, és hogy annak is, mit tudni vélnek, nagy része bizonytalan. Kérdezd meg őket mikor, melyik órában s melyik pontján az égnek fog megjelenni az 1-ső, 2-ik, 3-ik üstökös? meg látod: egyik sem fogja biztosan megmondani. A legtöbb üstökösről azt sem tudják: honnan jönnek és hová mennek. Vizsgálatokat ugyan tesznek és számítanak utánok, — de ezekre nézve legtöbb esetben azt lehetne mondani: »üthetik a nyomát!« Igaz ugyan, hogy számítás folytán némelyiknek visszatérési idejét és helyét megjövendőlik, de az a baj, hogy eme szeszélyes világvándorok az efféle számításokra nem sokat adnak, t. i. újabb megjelenésök vagy egészen elmarad, vagy nem azon időben s helyen történik, melyet a számítás kívánt.

c) Hogy általában az emberi művek s műveletek nélkülözik a végső pontosságot, leginkább tapasztalják a csillagászok az égi vizsgálatok eredményeiben. Tegyük fel például: határozza meg vizsgálat folytán 3 csillagász egymástól függetlenül azon egy álló csillagnak évi parallax-át a másodperc 4-ik tizedeseig; használja mindenik a lehető legjobb eszközöket és kellő körültekintést, — valljon mi lesz az eredmény? Oh az eredmény felette érdekes és meglepő lesz, — t. i. huszat lehet 1 ellen tenni, hogy a 3 égvizsgáló eredménye három különböző számot fog előnkbe tüntetni (legalább a részletekben). Mi ez? kétségkívül egy igen fontos bizonyíték arra nézve, hogy az emberi műveletek nélkülözik a végső pontosságot, — ugyan azt bizonyítják a csillagászoknak majdnem minden számításai, u. m. a melyek nem az objectiv pontos valót, hanem annak csak megközelítését adják.

*   *

Az előadottakból -- úgy hiszem -- eléggé kitűnik, hogy mi ugyan bámulhat-

juk és dicséretekkel halmozhatjuk el a csillagászokat, — mert megérdemlik; ők pedig elégséges okot találnak arra, hogy szerények legyenek. — És ha ezt lehet mondani a csillagászatról, nem lehet-e annál inkább mondani a többi természeti tudományokról?

TARTALOM.

ÉSZ ÉS RELIGIO.	7
AZ ISTEN LÉTE S AZ EMBER HIVATÁSA.	15
NEVELÉS-ÜGY.	21
ISKOLÁK.	29
KÖNYVSAJTÓ.	35
KÖNYVOLVASÁS.	43
KÜLVILÁG. ...	51
EGYHÁZ.	61
KERESZTÉNY INSTITUTIOK.	67
GONDVISELÉS. ...	75
ÖNZÉS	81
HÁZASSÁG, CSALÁD, NÉPÉLET ..	97
MULATSÁG, ÉS SZINHÁZ.	93
FÉNYÜZÉS, GÖG.	99
EMBER ISMERET, SAJTÓ SZABADSÁG.	107
TÁRSADALOM S ÁLLAM.	113
ÚJ KOR.	127
A HITETLENEK ÉLETE.	133
SZABADSÁG, SZABADELVŰSÉG.	139
PROTESTANTISMUS.	151
A TERMÉSZETI TUDOMÁNYOK, CSILLAGÁSZAT.	165

